

INSTITUTIONEN FÖR
SPRÅK OCH LITTERATURER

KORANEN OCH ÖVERSÄTTNING

En historisk-litterär studie

Anna Dalemo

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Arabiska
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2019
Handledare:	Tetz Rooke
Examinator:	Helene Kammensjö
Nyckelord:	Koranen, översättning, hapax

Abstract

This essay aims to study three Swedish translations of the Qur'ān; Crusenstople from 1843, Zetterstéen from 1917 and Bernström from (1998)2005, and to make a comparison between them with the focus on how each of them has handled the literal phenomenon *hapax* in sūrat al-Nisā'. The questions that the essay aims to deal with are first whether there really is a difference between the three translations as far as the phenomenon *hapax* is concerned, and second whether these possible differences affect the readers understanding of the message of the text to the degree that it poses a problem. The conclusion that is reached within the frame of this essay is that the main differences between the three translations depend on their different choices of translation methods and hence that it is not possible to say that one of them is more correct than the other, considering their different purposes with and techniques for the translation process. The essay can not find that the difficulty in the translation of the literal phenomenon *hapax* poses a problem as far as the *hapaxes* that are dealt with in this essay are concerned.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	4
1.1 Inledning	4
1.2 Teorier om översättning... ..	4
1.3 Koranen och översättning – tidigare studier	7
2. Syfte och metod	11
3. Historia	12
3.1 Suran al-Nisā’ / Källtexten	12
3.2 Svenska Koranöversättningar / Måltexter	13
3.2.1 Crusenstolpe	13
3.2.2 Tornberg	15
3.2.3 Zetterstéen	16
3.2.4 Bernström	17
4. Hapax	19
4.1 Definition	19
4.2 Hapax i al-Nisā’	20
4.2.1 Al-Nisā’ 4:2	21
4.2.2 al-Nisā’ 4:3	22
4.2.3 al-Nisā’ 4:6	24
4.2.4 al-Nisā’ 4:21	26
4.2.5 al-Nisā’ 4:51	27
4.2.6 al-Nisā’ 4:56	29
4.2.7 al-Nisā’ 4:71	30
4.2.8 al-Nisā’ 4:72	32
4.2.9 al-Nisā’ 4:83	34
4.2.10 al-Nisā’ 4:100	36
4.2.11 al-Nisā’ 4:119	37
4.2.12 al-Nisā’ 4:143	39
4.2.13 al-Nisā’ 4: 172, 173	39
5. Avslutning	41
5.1 Resultat och diskussion	41
5.2 Studiens begränsningar	47
5.3 Avslutande ord	49

Litteraturlista	50
-----------------------	----

1. Bakgrund

1.1 Inledning

För miljontals muslimer världen över är Koranen Allahs exakta, felfria och eviga ord förmedlat på arabiska till profeten Muhammed på 600-talet e.K., genom ängeln Gabriel, för att föra människor i allmänhet och det arabiska folket i synnerhet till den, vad muslimerna menar, sanna religionen. Enligt Koranen själv nedsändes Koranens ord på arabiska (sura 12:2)¹ och den ”riktiga” version av Koranen, menar man, måste därför vara på arabiska så som den först togs emot av profeten. Koranläsning samt böner så som det står föreskrivet i Islams fem pelare måste därför också ske på grundspråket. Många muslimer med ett annat modersmål än arabiska lär sig därför den arabiska som krävs för att läsa Koranen samt utföra bönen, men för alla de övriga som inte har möjlighet till detta, samt de icke-troende som av nyfikenhet vill studera Koranens innehåll, krävs att texten översätts till andra språk för att göra den tillgänglig för alla. Studiens syfte är att undersöka vissa aspekter av *översättningsprocessen* ur ett *historiskt perspektiv* med utgångspunkt i tre svenska översättningar av Koranen. En mer utförlig beskrivning av syfte och metod kommer längre fram i studien, men först en översikt av *teorier om översättning* samt *Koranen och översättning* inklusive viss tidigare forskning.

En notering vad gäller formalia; arabiska ord kommer skrivas med arabiska bokstäver samt, åtminstone första gången de förekommer, transkriberas.

1.2 Teorier om översättning

Först en förklaring av några begrepp med central roll i översättning. Källtexten (KT) är den text som ska översättas, måltexten (MT) är den nya texten som källtexten blivit översatt till, källspråket (KS) är den språk på vilket källtexten är skriven på, och målspråket (MS) är det språk på vilket måltexten är skriven på.

Rune Ingo (2007), professor i översättning vid Vasa universitet, talar om fyra grundaspekter inom översättning vilka man som översättare måste förhålla sig till i översättningsprocessen. Dessa är **struktur**, **varietet (stil)**, **semantik (betydelse)** och **pragmatik**. Den översättning vari var och en av dessa aspekter tas i beaktande anses vara den ultimata översättningen, en

¹ I denna studie följs versindelningen i den arabiska Standardutgåvan av Koranen från Egypten. ”This text [Standardutgåvan] is based in its turn on the Reading of ‘Āṣim (died in 127 or 128 / ca. 745), one of the so-called Seven Readers, as transmitted by his pupil Ḥafṣ” (Ambros, 2004:337).

många gånger svår om än omöjlig uppgift beroende på källtextens natur (prosa, nyhetstext, dikt, religiös text, etcetera). Inte minst vad gäller översättningen av Koranen är dessa aspekter av största vikt att ta i beaktande i och med dess unika karaktär och för att förstå komplexiteten i översättningen av denna typ av text.

Strukturen behandlar textens grammatiska strukturer på käll- så väl som på målspråket, det vill säga ”språkets systembetingade former” (Ingo, 2007:21). Översättaren måste här ta hänsyn till de båda språkens villkor för grammatisk korrekthet vad gäller morfologi (t.ex. sammansatta ord, ordklasser) och syntax (t.ex. satsgrader).

Varietet (stil) beskrivs vidare av Ingo (2007) som den *situationsbetingade formen av språket*, det vill säga den form av språket som är lämplig för en viss situation. Här kan man ställa sig frågan huruvida språket bör vara informativt, vetenskapligt, konstnärligt, etcetera. En viktig poäng vad gäller det stilistiska är att samma stil bör användas genomgående och alltså inte skifta genom översättningen. Uppmärksamhet ska vidare riktas mot *språkets tidsdimension*. Som Reiss (u. d.) uttrycker det är språk bundet till sin tid, och en översättning som följer på källtexten med stor tidsrymd bör därför ta i beaktande källtextens natur för att avgöra huruvida en nyöversättning kan göras eller om källspråkets stil så långt det är möjligt bör bevaras.

Stilaspekten är av stort intresse vad gäller Koranöversättningar i och med dess, vad muslimer menar, unika karaktär. När man i arabiskan talar om indelningen av litteratur i *dikt*, شعر (shi‘r), och alla andra typer av texter som inte ingår i begreppet dikt, det vill säga *prosa*, نثر (nathar), blir svaret på frågan om Koranens tillhörighet att den är en genre för sig som inte går att klassificera enligt ovan beskrivna indelning. Det kan således vara svårt att avgöra vilken språklig stil en översättning bör ha i och med att texten själv inte går att placera i något ”stilistiks fack”. Samtidigt spelar stilistiken en ovärderlig roll eftersom ett av Islams främsta apologetiska grepp är just Koranens stilistiska oöverträffbarhet, en poäng som inte nog kan understrykas.

Ur sura 2 och vers 23 (*sūrat al-baqra*)

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا

بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّن دُونِ

اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

(wa 'in kuntum fī raībin mimmā nazzalnā 'alā 'abdinā fa 'ātū bisūratin min mitlihi wa 'id 'ū shuhadā 'akum min dūni allāhi 'in kuntum ṣādiqīna)

Svensk översättning (Bernström, 1998, 2005:6):

2:23 ”Och om ni tvivlar på något av det som Vi steg för steg har uppenbarat för Vår tjänare, kom då fram med en sura som kan jämföras med detta och kalla på era vittnen - andra än Gud - om ni talar sanning.”

I denna vers utmanas den som tvekar på att Koranens budskap verkligen är från Allah att i vittnens närvaro producera en sura lik Koranens, något som man inom Islam anser vara omöjligt och som därmed befäster Koranens trovärdighet.

Semantik (betydelse) är enligt Ingo (2007:87) ”i allmänhet [...] översättarens huvuduppgift”.

En förutsättning för effektiv kommunikation är att sändare och mottagare delar samma begreppsvärld så att budskapets uppfattas lika från båda sidor. Det är följaktligen viktigt att i måltexten göra ordval som fyller samma semantiska funktion i målspråket som ordvalen i källtexten gör på källspråket. Man kan här prata om olika grader av *ekvivalens*, det vill säga likvärdighet, för att fastslå huruvida man eftersträvar *denotationsekvivalens* respektive *konnotativ ekvivalens*, där det förstnämnda syftar till en så ordagrann översättning av ordet som möjligt medan det senares mål är att måltextens val av ord ska ge liknande konnotationer som källtexten. Den konnotativa ekvivalensen handlar alltså om att samma effekt skapas snarare än att samma ord används. En utgångspunkt är att olika språk har mer eller mindre skilda begreppsvärldar, en skillnad som växer i takt med kulturella, tidsmässiga och (språk)strukturemässiga avstånd. I översättningen mellan ett språkpar som exempelvis arabiska och svenska, vilka har få gemensamma faktorer, blir semantiken därför mycket viktig att ta i beräkning då man kan förutsätta att ett visst ord eller uttryck på arabiska inte får samma semantiska betydelse om det översattes bokstavligen till svenska. Detta gäller inte minst företeelsen av *metaforer*, vilket är ett vanligt grepp i många texttyper. Vad gäller religiösa texter kan man vidare argumentera för att semantiken är en av de viktigaste komponenterna att ta hänsyn till givet att textens betydelse har stor inverkan på de troendes liv och handlingar.

Pragmatik (funktion) innebär huruvida måltexten fyller samma funktion som källtexten syftar till att göra, och man skiljer här mellan informativ, vetenskaplig och imperativ text. En troende muslim skulle sannolikt påstå att Koranen täcker samtliga av dessa områden med argumenten att den ”informerar” och tillkännager Gud existens och vilja för och i världen, att

den innehåller vetenskapliga sanningar som bekräftar dess trovärdighet, samt att den ger riktlinjer, ”order”, för hur människan bör leva sitt liv. Man kan även säga att den har en pragmatisk funktion i det att den används i liturgin.

Vidare kan man tala om dynamisk kontra formell översättning, där dynamiken syftar på en friare översättning än den senare mer formella typen, samt om funktionell översättning vilken handlar om textens funktion och därmed lägger större vikt vid måltexten. Fokus kan skifta. För vissa översättare är det viktigare att hålla sig så nära källtexten som möjligt och för andra att göra måltexten så lättförstådd som möjligt. I breda drag kan man säga att forskningen genomgått en diskursförflyttning från att ha varit källtextfokuserad till att i större grad behandla måltexten och dess omkringliggande kultur.

1.3 Koranen och översättning – tidigare studier

En vanlig utgångspunkt, vilken bland annat Aldahesh (2014:23) undersöker i sin studie, är att Koranen är oöversättbar utifrån dess ”lingvistiska, kulturella och teologiska aspekter” [min övers.]. Abdul-Raouf (2001:179) konkluderar på samma sätt i sin studie av Koranens översättbarhet att ”översättningen av Koranen är en hjälp till att förstå Koranen, inte en ersättning.”² Han menar att en översättning, i generella termer, alltid är en tolkning och att en viss dissonans mellan grundtext och måltext således är ofrånkomlig. Vad gäller Koranen specifikt, bygger denna slutledning även på Koranens natur, det vill säga muslimernas tro på att Koranen tog sin form på arabiska och att denna form därför är av samma vikt som textens själva innehåll. Koranens natur är vidare intressant utifrån att den är tänkt att både läsas och, kanske främst, reciteras. Den första uppmaningen Muhammed fick av Allah när han blev kallad till profet var *اقْرَأْ* *’iqra’* (Recitera!) (sura 96:1), och innehållet i detta budskap blev först senare nedtecknad i skriven form (Larsson, 2006:14).

Abdul-Raouf (2001:xiii) menar vidare att Koranens diskurs skiljer sig från andra diskurser vad gäller dess ”unika syntaktiska, semantiska, fonetiska, [prosodic], pragmatiska, och retoriska aspekter”³ vilka måste studeras och utläggas för att en översättning av denna, vad muslimer anser vara, heliga text ska bli så riktig som möjligt. Han skriver i sin inledning att

The translation of the meanings of the Qur'an is a major human contribution in cross-cultural interfertilization; it is a unique charity to humanity. The

² Eng. ”[the] translation of the Quran is an aid to understanding the Qur'an and not a substitution.”

³ Eng. ”unique syntactic, semantic, phonetic, prosodic, pragmatic, and rhetorical features”

translation, however, should not be looked at as a replacement of the original version of the Qur'an in Arabic for we cannot produce a Latin Qur'an no matter how accurate or professional the translator attempts to be. Qur'anic expressions and structures are Qur'an-bound and cannot be reproduced in an equivalent manner to the original in terms of structure, mystical effect on the reader, and intentionality of source text. Inaccuracies and skewing of sensitive Qur'anic information will always be the by-product of any Qur'an translation. The 'translation' of the Qur'an remains in limbo for the word of God cannot be reproduced by the word of man. (Abdul-Raouf, 2001:1)

Att översätta en text innebär, som Aldahesh tidigare uttryckt det, i hög grad att *tolka* den eftersom textens budskap bör förstås i syfte att göra en så precis alternativt lättförståelig översättning som möjligt, beroende på översättningens syfte.⁴ Generellt kan man säga att det bör finnas en balans mellan att å ena sidan göra måltexten så lättillgänglig och förståelig som möjligt och samtidigt å andra sidan bevara källtextens integritet. Översättaren får alltså ofta rollen som *exeget* vid sidan av sin roll som *lingvist*, men exegetiken⁵ kan dock ibland ha sina implikationer för översättningen. Inte minst möter översättaren denna problematik i översättningsprocessen av Koranen med tanke på dess natur. Som Abdul-Raouf (2011:183) uttrycker det; ”Översättning är alltid en icke-komplett uppgift”⁶ och han rundar av sin studie med orden; ”Översättningen av det här unika budskapet [Koranen] has uppnåtts, men inte fullt ut.”⁷

Även Larsson talar om exegetik, och han menar att tolkning vad gäller att ”alla troende måste försöka förstå textens budskap” (2006:22), men han är tydlig med att skilja exegetiken från *eiseges*, det vill säga ”inläsning”, vilket innebär att man försöker ”läsa in förklaringar och händelser som inte finns belagda i texten enligt de dominerande teologerna” (ibid.). Larsson beskriver vidare hur tanken på att översätta Koranen till andra språk mötte starkt motstånd bland de flesta muslimska teologer vid tiden för islams födelse. Med tiden och i och med islams geografiska utbredning växte dock behovet av översättningar, och på 900-talet kom de första parallellöversättningarna på persiska. Från år 1984 blev det, enligt al-Azhar

⁴ Se tidigare avsnitt 1.2 *Teorier om översättning*.

⁵ Exegetik (eng. exegesis) innebär *tolkning av en text*. Begreppet används främst inom religionsvetenskap, det vill säga om tolkning av religiösa texter. Den person som tolkar kallas exeget.

⁶ Eng. ”Translation is always an incomplete task”

⁷ Eng. ”The translation of this unique message [The Qur'an] has been achieved, but not on full”.

universitetet i Kairo, tillåtet att översätta Koranen till engelska, vilket Larsson beskriver som ”en indikation på att koranöversättningar har blivit accepterade som en nödvändig del av islam” (2006:45).

Vidare tar arabiskfilologen Nora S. Eggen (2007) upp en del av de utmaningar som översättning av Koranen kan innebära och menar att dessa utmaningar finns på flera plan. Hon skriver att det kanske är på ”det semantiske planet uoverensstemmelser mellom ulike språk og kulturer er mest iøyenfallende, men forskjellene er også store og til dels meningsbærende innenfor syntaks, stil og estetikk” (2007:276). Vad gäller semantiken utvecklar hon sin förklaring med att de ”fleste ord har imidlertid kulturellt bestemte konnotasjoner knyttet til seg, og ofte står oversetteren overfor et valg mellom termer som tillegges ulike kultur- og kontekstavhengige verdier” (ibid.). Hon exemplifierar med ordet بِر *birr* – ”godhet” – vilket, i norska översättningar, översatts ”både med det religiøst ladde ’fromhet’ og det etisk ladde ’rettferd’” (ibid.). Hon menar att när man översätter ett ord ger detta specifika ord ibland samma konnotationer på målspråket som på källspråket, och ibland helt andra konnotationer (se avsnitt 1.2). Man kan då behöva använda sig av ett annat ord på målspråket som, trots att det inte ger en ordagrann översättning, ändå ligger närmare källtexten ur den semantiska aspekten. Eggen tar även upp de syntaktiska utmaningar som uppkommer i översättningen mellan olika språk, inte minst mellan språk som arabiska och exempelvis norska, på grund av dess olika syntaktiska uppbyggnader, samt stilistiska utmaningar, i form av läsbarhet.

Ett vanligt grepp inom Koranöversättningar är att använda sig av fotnoter eller klamrar vari vissa ord eller hela textstycken förklaras. Denna metod kan exempelvis användas när översättningen gjorts på ett mer textnära sätt med syfte att bevara källtextens ursprungliga stildrag (jmf. Zetterstéen⁸), men där översättaren vill förklara eller utlägga vissa saker för läsaren utan att för den sakens skull syssla med tolkning, *tafsīr*,⁹ i själva Korantexten och därmed ändra i källtexten. Metoden kan även användas i mer fria översättningar (jmf. Bernström)¹⁰ för att balansera källtextens integritet med måltextens läsbarhet, vilket i Bernströms fall är viktigt då hans främsta målgrupp är ”svenskfödda muslimer, invandrare

⁸ Zetterstéen (1917), *Koranöversättning*, se vidare avsnitt 3.2.3 s.15

⁹ *tafsīr* (ar. تفسير) *exeges; kommentar (av Koranen)* dvs. utläggning, tolkning, etc. Det finns många verk som sysslar med *tafsīr*, alltså utläggning av Koranens texter.

¹⁰ Bernström (2005), *Koranens Budskap*. Tolkning från arabiskan. Se vidare avsnitt 3.2.4 s.16

från icke-arabisktalande muslimska länder och barn till invandrare med otillräckliga kunskaper i det arabiska språket” (Bernström, 1998, 2005:VI).

Vidare har målkulturen över lag en stor inverkan på översättningen. Liksom Reiss (1971) hävdade att språk är en produkt av sin tid och kultur, är också vår världsuppfattning och begreppsvärld det. Vi tolkar och förstår saker utifrån de ”glasögon” vi har på oss vilka oundvikligen är färgade av vår direkta tid och kultur. Hon menar vidare att vi ”är dömda till en ’envägskommunikation’ eftersom vi inte kan ställa motfrågor till källtexten.” Att religion handlar om *tro* och även inkluderar religiösa upplevelser och en personlig övertygelse innebär dessutom att den subjektiva tolkningen får en stor betydelse och riskerar korrumpas ett, om möjligt, ”objektivt ursprungligt budskap” till förmån för subjektiva uppfattningar. Här blir diskussionen om den Islamiska Statens (IS) anspråk på att gå tillbaka till en korrekt tolkning av Koranens texter, som man anser att många muslimer förlorat, intressant. Hur mycket rör sig deras anspråk om faktiska tolkningsmöjligheter, och hur mycket är det en fråga om rent subjektiva uppfattningar, baserade på gudsupplevelser, egna övertygelser, felaktig undervisning, etcetera? Religiösa texter gör det, mer än någon annan typ av text, omöjligt att skilja översättning och tolkning från varandra, detta då en religiös text många gånger behöver tolkas/översättas även inom ett och samma språk. Vad som här åsyftas är behovet av *exegetik*, vilket står i motsats till en *bokstavlig läsning*. Det vill säga; vad är det texten vill säga? Vad är det för budskap den vill förmedla? Den fråga man kan ställa sig inför läsningen av Koranen är dock om det verkligen finns utrymme för exegetik i Koranen, eller om det endast är bokstavlig läsning som gäller? Abdoul-Raoufs ståndpunkt är att läsaren ”behöver jämföra med och referera till stora exegetiska verk av Koranen för att komma fram till och förse med den rätta underliggande betydelsen av ett visst uttryck i Koranen, en enkel partikel eller till och med en preposition”¹¹ (2001:2). Han bekräftar alltså att semantiken är viktig att få fram med hjälp av exegetiken, och menar vidare att struktur och stil, i form av exempelvis particip och prepositioner, är viktiga för samt bidrar till betydelsen: ”stil och betydelse är oupplösligt sammanlänkade, där den förstnämnda bidrar till eller till och med skapar den andra”¹² (2001:23). Exegesens betydelse betonas än en gång med orden ”det finns ingen enda exakt

¹¹ Eng. ”needs to compare and refer to major Qur'an exegeses in order to derive and provide the accurate underlying meaning of a given Qur'anic expression, a simple particle or even a preposition”

¹² Eng. ”style and meaning are inextricably linked, with the former contributing to or even creating the latter”

tolkning av specifika uttryck i Koranen vars betydelser inte grundar sig i exegetik”¹³ (2001:34).

2. Syfte och metod

Med utgångspunkt i denna kortfattade utläggning av översättningsprocessen/problematiken i stort, samt kopplat till Koranen specifikt, är denna studie historisk-lingvistisk till sin karaktär då dess syfte är att jämföra hur ett antal svenska Koranöversättningar hanterat det litterära fenomenet *hapax*, det vill säga ord som endast förekommer en gång (se vidare förklaring i avsnitt 4.1), i Koranen. Kopplat till syftet finns två frågeställningar, och dessa är huruvida förståelsen för samt översättningen av de diskuterade *hapax* förändrats i de olika Koranöversättningarna, samt huruvida och i vilken grad de eventuella skillnaderna översättningarna emellan får konsekvenser i praktiken vad gäller hur Korantexten uppfattas och förstås. Vad gäller den sista frågeställningen åsyftas här huruvida läsaren uppfattar budskapet på olika sätt beroende på vilken Koranöversättning man använder sig av, och om läsaren då om möjligt riskerar få en felaktig uppfattning av budskapet på grund av att översättningen på olika sätt avviker från källtexten. Min tes är att olikheter i översättningar visst får betydelse i praktiken och att detta följaktligen utgör ett problem i översättningen. Inte minst tänker jag på Bernström som, baserat på omständigheterna för hans översättning (se avsnitt 3.2.4, s.18), antas vara mest avvikande och att budskapet så som läsaren uppfattar det därmed riskerar att påverkas i förhållande till källtexten.

Först kommer en generell historisk översikt göras över respektive översättning för att se vad som utmärker de olika översättningarna, vilken kritik de fått, vad som är deras styrkor samt vart deras fokus ligger (stil, funktion, semantik). Efter den historiska överblicken, vilken även innehåller en diskussion kring varje översättning, kommer vad man kan kalla studiens kärna, vilket är en lingvistisk studie över ett antal *hapax* i Koranens fjärde sura al-Nisā’, vari betydelsen av de olika *hapax* undersöks. För att få en större förståelse för ordets betydelse och innebörd undersöks hur ordet förstås och används i modern-, klassisk-, samt Koranarabiska. De lexikon som främst används är Hans Wehrs *A Dictionary of Modern Written Arabic* (1976), det historiska *Lisān al-‘arab* av Ibn Manzūr (d.1312) samt Arne A. Ambros *A Concise Dictionary of Koranic Arabic* (2004). I analysen kring respektive *hapax* diskuteras exempelvis hur de olika lexikonen förklarar ordet, lite om dess grammatik, hur de olika

¹³ Eng. ”there is no one and only accurate rendering of certain Qur’anic expressions whose meanings are not based on exegesis”

översättarna valt att översätta *hapaxet* samt på vilka grunder, på vilket sätt översättarna valt att förhålla sig till källtexten, och hur pass lika eller olika översättningarna är varandra, i syfte att se hur man i den svenska ”Koranöversättningshistorien” hanterat översättningsproblematiken i form av *hapax*. Ett ”sidosyfte” är således att, genom studiet av olika Koranöversättningar samt det litterära fenomenet *hapax*, visa på svårigheten i översättningsprocessen, inte minst av Koranen, så som studien inledningsvis förklarar.

Vad gäller Ambros lexikon över Koranen har detta kommit till just för att behandla Koranens terminologi, och alla *hapax* är därmed, till skillnad från övriga lexikon, medtagna samt förklarade. Man kan således argumentera för att det skulle räcka att använda sig av detta lexikon för att ta reda på betydelsen av ett *hapax*. Av tidigare nämnda anledning, alltså att förstå hur ordet uppfattas och praktiseras i det arabiska språket i stort, i syfte att få en större uppfattning om översättningsproblematiken, inkluderar studien dock samtliga nämnda lexikon. Dessutom hade ingen av de svenska översättarna tillgång till Ambros verk i sina översättningsprocesser eftersom det då ännu inte var utgivet. De var istället beroende av andra källor, vilka dock troligtvis även Ambros delvis använde sig av. Poängen är att det skulle ge en ofullständig bild att endast utgå från Ambros eftersom detta är ett senare sammanställt verk.

Hapaxen är vidare hämtade från Toorawas (2011) studie *Hapaxes in the Qur'an: Identifying and Cataloguing Lone Words (and loanwords)* där han, utifrån sina studier och riktlinjer, gjort en sammanställning över alla *hapax* i Koranen, dels i bokstavsordning efter *hapax* och dels uppdelade i respektive sura (se avsnitt 4.1).

3. Historia

3.1 Suran al-Nisā' / Källtexten

Först något kort om Koranens uppbyggnad. Den standardiserade texten så som den nu läses och används innehåller 114 suror av olika längd med en grov indelning av de längsta surorna först och de kortaste sist.¹⁴ Den sura som valts för denna studie, surat al-Nisā', är den fjärde suran och nedsändes till Profeten under Medina-perioden, det vill säga, den hör till tiden efter profeten Muhammads flykt till staden Medina på grund av förföljelsen från sina landsmän i Mecka. Huruvida en sura blev nedsänd under Mecka- respektive Medinaperioden är inte oviktigt eftersom de första muslimerna i Mecka var i minoritet och under förföljelse medan de

¹⁴ Ett exempel är den första inledande suran, Surat al-Fatiha, vilken utgör den grundläggande bönen inom Islam.

i Medina växte i antal och blev majoritet. Innehåll och budskap kan därför skilja sig mellan de olika surorna. Bernström (1998, 2005:114) skriver i sin korta inledning till suran i *Koranens Budskap* att suran al-Nisā' bland annat behandlar "kvinnans rättigheter och frågor som berör familjelivet i allmänhet" samt "förhållandet mellan troende och icke-troende", och hans tycks sammanfatta surans innehåll med att "människans funktion som samhällsvarelse inte kan skiljas från henne tro", därav talet om exempelvis "arv, äktenskapshinder på grund av släktskap, förhållandet mellan man och hustru osv." Dessutom innehåller suran ett passande antal *hapax* med tanke på studiens syfte samt (tids- och platsmässiga) begränsning.

3.2 Svenska Koranöversättningar / Måltexter

3.2.1 Crusenstolpe

Under slutet av 1700-talet och börjat av 1800-talet gjordes ett antal dissertationer vid de svenska universiteten som behandlade kortare stycken ur Koranen översatta främst till latin men även till svenska. Då syftet främst var det teologiska studiet nådde dessa dock en mycket liten publik. Det var främst den latinska Koranöversättningen som användes. Från 1800-talet och framåt växte dock intresset och eftersom det var svenska som användes vid debatter och liknande uppstod det ett behov av och intresse för en komplett svensk översättning av Koranen. De tre stora svenska Koranöversättningarna som anses vara "oberoende och kompletta"¹⁵ (Toll, 2005) är Crusenstolpe från 1843, Tornberg från 1874 samt Zetterstéen från 1917. Utöver dessa finns även ett antal senare översättningar som Bernströms översättning *Koranens Budskap*.

I studiet av översättning är det av vikt och intresse att veta översättarens bakgrund samt syftet med översättningen. Crusenstolpes översättning från 1843 innehåller en 26 sidor lång generell introduktion av Koranen, följd av en 158 sidor lång redogörelse av Muhammad och den religion han predikade, och sedan den 783 sidor långa översättningen med fotnoter. Syftet med översättningen var att göra det svenska folket mer förtrogna med Islam och dess profet Muhammad vilka enligt honom förtjänade större intresse, och han ämnade "bidra till att kasta ett större ljus över Muhammad och hans förkunnelse"¹⁶ (ibid:209). Vad gäller hans bakgrund var Crusenstolpe en "officer och en diplomat" (Hjärpe, u.d.) snarare än en akademiker, och det är oklart hur mycket arabiska han egentligen kunde (Toll, 2005:209). Enligt Toll (2005) baserade Crusenstolpe sin svenska översättning på ett antal olika Koranöversättningar till

¹⁵ Eng. "independent and complete"

¹⁶ Eng. "to contribute to throwing a brighter light upon Muhammad and his teaching"

olika språk, däribland engelska, latin och franska, samt några kända kommentarer (tafsīr), bland annat av al-Zamakhsharī.¹⁷ Det är ett exempel på hur tidigare översättningar, från olika språk, används när nya översättningar ska göras. I översättningsprocessen av Koranen kan man utgå från att flertalet översättningar redan gjorts från vilka man kan göra avstamp i ett försök till en nyöversättning. De flesta översättning tycks luta sig mot denna metod. Det finns dock vissa uppenbara fallgropar med denna strategi som bör tas i beaktande, inte minst att man riskerar komma mycket långt från grundtexten och på så vis tappa den egentliga betydelsen. Att översätta en metafor från grundtexten eller från en översättning spelar stor roll eftersom grundtextens poäng riskerar att missas. Det är således av vikt att, om man till stor del bygger sin översättning på tidigare översättningar, alltid referera och stämma av med grundtexten. Crusenstoples översättning fick stark kritik från akademiskt håll, men stöddes till viss mån av andra koranöversättare.¹⁸

Diskussion

Utifrån exemplet Crusenstople kan det diskuteras vilka kvalifikationer och vilken bakgrund översättaren bör ha för att översättningen ska bli accepterad och trovärdig. Räcker det med att man, vilket verkar vara fallet för Crusenstople, har ett genuint intresse för religionen för att kunna producera en legitim översättning, inte minst av en skrift som Koranen? Eller bör översättaren först och främst ha god insikt i, om inte lingvistiska studier av, källspråket, i det här fallet arabiska, samt vara väl förtrogen med målspråket, vilket ofta utgörs av modersmålet? Eftersom, som tidigare fastställts, en översättning på många sätt är en tolkning, kan man i en skrift som Koranen även diskutera hur pass insatt översättaren bör vara i religiösa frågor och tolkningar för att på ett så korrekt sätt som möjligt överföra källtextens innebörd till måltexten. Enligt dessa eventuella krav på en översättare har Crusenstople svårt att kvalificera sig, och det är viktigt att ha detta i åtanke när man närmar sig hans översättning oavsett det är i studiesyfte eller som utövning av religionen.¹⁹

¹⁷ al-Zamakhsharī (d.1144), med det fullständiga namnet Abu al-Qasim Mahmud ibn Umar al-Zamakhshari, även kallad Jār Allāh (Allahs granne), var en medeltida muslimsk akademiker med persiskt ursprung som följde den islamska skolan Mu‘tazila.

¹⁸ Zetterstéen, som själv är Koranöversättare och kom ut med en översättning 1917 vilken reviderats och kommit i nyare utgåvor, försvarade bland annat Crusenstoples förmågor i det arabiska språket, vilka varit föremål för kritik av den då tillfällige professorn i Orientalia Studier vid Uppsala Universitet 1836-1842.

¹⁹ Det går dock att läsa om Crusenstople i Riksarkivet (<https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=15725>) att han ”kunnat tillgodogöra sig förmånen ’att från en mohammedansk lärjunges egen mun emottaga bekräftelse’ på sin tydning av dunkla ställen”, vilket tycks innebära att han hade någon i sin närhet som var väl förtrogen med Koranens texter samt med det arabiska språket som kunde vägleda honom när det uppstod oklarhet.

3.2.2 Tornberg

Nästa vedertagna översättning är Tornbergs översättning från 1874. Tornberg var filolog²⁰ samt professor i arabisk litteratur vid Lunds universitet med stor erfarenhet av översättning från arabiska, vilket kan antas vara meriterande titlar för en översättare. Dock förlitade sig även Tornberg på tidigare översatt litteratur, framförallt tyska översättningar, i form av bland annat Koranöversättningar, men till stor del även Muhammadbiografier.²¹ Här låg en del av kritiken som riktades mot honom, nämligen att han i stor mån stödde sig på tysköversatta Korancitat hämtade ur Sprengers Muhammadbiografi, vars syfte var att porträttera Muhammad snarare än att korrekt översätta Koranen, vilket i många fall skapade diskrepans mellan hans översättningar och det arabiska originalet.²²

Diskussion

Även Tornbergs översättning utgör således ett exempel för kritisk diskussion, men inte vad gäller översättarens bakgrund, som i fallet Crusenstolpe, utan i fråga om vilka källor översättaren använder sig av i översättningsprocessen, det vill säga vilka skrifter som används, vid sidan av Koranen i dess ursprungliga arabiska form. Denna fråga är viktig eftersom en sådan översättningsmetod kan leda till, som kritiken mot Tornberg hävdade, att diskrepansen mellan grundtext och översättning blir stor. Som tidigare nämnts kan en möjlig väg vara att ta hjälp av tidigare översättningar för att se hur andra förstått och översatt ord och fraser, men att alltid jämföra med källtexten och inte blint förlita sig på att tidigare översättningar gjorts på ett korrekt sätt. Dessutom bör, i fall då två översättningar finns att tillgå som hjälp i till den nya översättningen, den som ligger närmast originalet användas, i alla fall om man ska lyssna och lära från kritiken som riktades mot Tornberg.

²⁰ Filologi innebär ”studiet av skrivna texter” och en filolog är en sorts språkvetare specialiserad i studiet av antika texter i syfte att fastslå textens betydelse samt dess grad av autenticitet. Filologen hör till det historiskkomparativa studiet inom lingvistik.

²¹ Tornberg använde sig av den tyska Koranöversättningen Nöldekes *Geschichte des Korans* från 1860 samt Muhammadbiografierna *Muhammed der Prophet, sein Leben und sein Lehre* från 1843 av Heidelberg Professor Gustav Weil, *Leben und Lehre des Muhammed* från 1861-1865 av Aloys Sprenger, samt *Life of Mahomet* från 1858-1861 av William Muir (Toll, 2005:210)

²² Kritiken framfördes av Professor Teodor Nordling vid Uppsala Universitet som sysslade med filologi inom de semitiska språken och höll föreläsningar om Koranen. Han jämförde översättningarna av Koranverserna i Sprengers Muhammadbiografi med en annan tysk Koranöversättning av Ullman, för att visa på hur olika dessa översättningarna var, och i syfte att problematisera Tornbergs val att främst bygga sin översättning på Sprengers även när denna starkt skiljde sig från det arabiska originalet (Toll, 2005:210-211)

Det finns ytterligare en intressant aspekt av kritiken mot Tornberg som är värd att stanna upp vid, nämligen att ett och samma arabiska ord har översatts med olika svenska ord på olika ställen i Tornbergs svenska översättning. Toll (2005:215) för ett resonemang som kan vara av intresse i denna diskussion, nämligen att man i översättningen av ett visst stycke kan behöva gå tillbaka och göra ändringar i ett tidigare i processen översatt stycke som behandlar samma ämne för att styckena ska stämma överens med varandra och, som han skriver, ”välja ett svenskt ord som på alla ställen är likvärdigt till samma arabiska ord.”²³ Det vill säga, ett visst svenskt ord kan fungera bra som översättning för ett visst arabiskt ord i ett visst sammanhang eller kontext, men för att det arabiska ordet genomgående ska kunna översättas med samma svenska ord kan man behöva använda sig av ett annat svenskt ord som passar i fler sammanhang (med den egna reflektionen att ordet då riskerar att bli mer generellt och mindre specifikt). Toll (ibid.) menar följaktligen att ”översättningen inte kan bli definitiv förrän hela texten har översatts; vissa förbättringar kan göras endast efter att hela texten har gått igenom.”²⁴ Det räcker alltså inte med att översätta ett visst stycke på ett bra och effektivt sätt, man bör även se till helheten och skapa harmoni mellan de styckena. För att återkoppla till Tornbergs översättning skulle en anledning till att flera olika svenska ord använts för ett och samma arabiska ord således vara just att texten inte genomarbetats på det ovan beskrivna sättet vilket Toll hävdar är en nödvändig del av översättningsprocessen. Andra förklaringar kan exempelvis vara att valet av olika ord bidrar till variation och stil, eller att översättaren fokuserat på semantik snarare än på att vara så bokstavlig som möjligt. Ett och samma arabiska ord kan således ha fått flera olika svenska översättningar beroende på om ordet hittats exempelvis inom en metafor eller ett idiomatiskt uttryck och därför, för semantiken och pragmatikens skull, översatts med ett helt annat ord.

3.2.3 Zetterstéen

Den tredje stora översättningen, och den som av de tre presenterade översättningarna också fått bäst kritik av akademiker, är Zetterstéens översättning från 1917 vilken beskrivits som ”den obestridligt bästa och mest rätta till något europeiskt språk”²⁵ (Nyberg, 1954), en bedömning som delas av Toll (2005:212). Hyllningarna låg till stor del i att Zetterstéen, även han filolog samt professor i Orientaliska studier och i Semitiska språk, i sin översättning låg väldigt nära den medeltida tolkningen av texterna, vilken muslimska akademiker än idag till

²³ Eng. *”choosing a Swedish word which in all places is equivalent to the samt Arabic word”*

²⁴ Eng. *”the translation cannot be definitive until the whole text has been translated; some improvements can be made only after the whole text has been gone through”*

²⁵ Eng. *”[the] incontestably [...] best and most accurate into any European language”*

stor del står bakom.²⁶ Toll (2005:215) beskriver Zetterstéens översättning som en ”icke-konfessionell, filologiskt korrekt, bokstavlig översättning”²⁷, det vill säga, en översättning vars mål är att ligga så nära källtexten som möjligt samt vila på vedertagen exegetik, snarare än att vara språkligt lättsmält och tolkningsmässigt modern.²⁸ Zetterstéen bevarade ”den sakrala tonen”²⁹ (Nyberg, 1954) av källtexten genom en, med Nybergs ord ”gammaldags, Bibelfärgad svenska.”³⁰ Hans översättning präglades även av en sparsam användning av ord, med en viss otydlighet till följd, då han inte tolkade Korantexterna åt läsaren genom utläggningar och mer tidsanpassade begrepp.³¹

3.2.4 Bernström

Det finns ytterligare en väl använd svensk Koranöversättning, nämligen Muhammed Knut Bernströms översättning *Koranens budskap*, vilken dock framställer sig själv vara en tolkning av Koranen, och inte en direkt översättning³². Bernströms målgrupp är främst ”svenskfödda muslimer, invandrare från icke-arabisktalande muslimska länder och barn till invandrare med otillräckliga kunskaper i det arabiska språket” (Bernström, 1998, 2005:VI), det vill säga, muslimer som lever i dagens moderna svenska samhälle. Den fråga Bernström vill besvara är ”hur ska jag och andra svenska muslimer förstå budskapet i denna arabiska text? Inte vad den betydde i en annan tid och miljö utan vad den betyder för en troende muslim idag.” (Hjärpe, u.d.). Bernströms syfte är således skilt från exempelvis Zetterstéens, vars frågeställning snarare var ”hur ska man återge [för ett gäng studenter på tidigt 1900-tal] vad dessa arabiska meningar betydde på 600-talet på Arabiska halvön?” (ibid.). Bernström strävar efter att

²⁶ Zetterstéen stödde sig till stor del mot de medeltida Korankommentraterna av at-Tabari samt az-Zamakhshari, inte minst i tolkningen av speciellt svåra och tvetydiga stycken. Här ser vi återigen den starka kopplingen mellan översättning och tolkning. Toll (2005, s.211) skriver att ”these [dvs. de ovan nämnda kommentarerna] are very important evidence of how the Muslim community understood the text.” En av Zetterstéens styrkor var alltså att han noga satte sig in i exegetiken.

²⁷ Eng. ”non-confessional, philologically correct, literal translation”

²⁸ Ett ytterligare tillägg till framställningen av Zetterstéens översättning är att den, till skillnad från Tornbergs översättning, endast innehåller en kort inledande presentation om Muhammed som dessutom framställer Muhammed i negativ dager. Hjärpe (u.d.) skriver att Zetterstéen istället hänvisar till en dansk framställning av Muhammed vilken även den ger en negativ bild, troligen enligt teorin om att de mest negativa framställningarna är de mest trovärdiga.

²⁹ Eng. ”the sacral note”

³⁰ Eng. ”old-fashioned, Bible-coloured Swedish”

³¹ Dock kompletterades översättningen av Korantextern med en gedigen samling noter med förklaringar, tillägg och hänvisningar.

³² Tolkningen av Koranen i *Koranens budskap* samt dess utgivning har fått sitt godkännande från Al-Azhar Islamic Research Academy* i Kairo.

*AIRA (Al-Azhar Al-Sharif Islamic Research Academy) är en islamsk akademi med sitt säte i Kairo, Egypten, vars uppdrag bland annat är att presentera och sprida Islam i sin rena form. Det är ett slags högkvarter varifrån mycket av den islamska teologin och läran definieras, sprids och kontrolleras.

Webbsida: <http://www.azhar.eg/magmaa-en/>

använda ett språk som motsvarar nivån i ”dagens svenska normalprosa” (Bernström, 1998, 2005:VI) men vill samtidigt bevara textens ”sakrala karaktär.” Han har följaktligen i stor mån använt sig av klammer vari han gjort tillägg ”med stöd av klassisk och nutida Koran-exeges” för att förklara och förtydliga för läsaren, och ytterligare kommentarer och längre utläggningar har gjorts i fotnoter. Bernström har i stor utsträckning använt sig av den engelska Korantolkningen *The Message of THE QURĀN* av Muhammad Asad med argumentet att Asad är väl insatt i den traditionella exegesen samt skickligt förankrar budskapet i en modern västerländsk kultur.

Diskussion

Bernströms ingång i översättningen skiljer sig alltså lite från exempelvis Zetterstéen (se avsnitt 1.3), vilket följaktligen får konsekvenser för måltextens prägel och innehåll. En av anledningarna till detta är som nämnt att de har olika målgrupper. Hjärpe (u.d.) menar att dagens sekulära, och på samma gång mångreligiösa, Sverige, där många av Sveriges invånare är muslimer, kräver en annan typ av ingång i de religiösa texterna än vad det tidiga 1900-talets, till stor del kristenreligiösa, Sverige, där antalet muslimer var mycket begränsat, efterfrågade. En skillnad Zetterstéen och Bernström emellan är således att Zetterstéen presenterar en tolkning som kan spåras till tidig medeltida exeges, och där språket anpassas därefter, medan Bernström förser oss med en översättning vilken framställer Koranen så som ”en liberal muslim med västerländska sympatier – inte alla muslimer – tolkar Koranen idag”³³ (Toll, 2005:214).

Bernström har alltså generellt sett lagt vikten vid måltexten snarare än källtexten, och hans tolkning är tänkt att passa i en viss tid och en viss kultur. Det är viktigt att vara medveten om detta när man närmar sig texten, alltså att den är tänkt att spegla en modern och liberal syn på Koranen snarare än en traditionell och allmänt vedertagen. Frågan är dock hur mycket detta verkligen påverkar i praktiken. Det är möjligt att de teoretiska skillnaderna översättningarna emellan inte har några större konsekvenser i praktiken, åtminstone inte när det gäller översättningar av *hapax*. Ett av syftena med denna studie är att svara på denna fråga.

³³ Eng. ”a liberal Muslim with Western leanings – not all Muslims – interprets the Koran today”

4. Hapax

4.1 Definition

Hapax legomenon är grekiska och betyder ungefär ”det endast en gång sagda” (NE) och är ”ett ord eller en form, ibland till och med en fras eller ett uttryck, som förekommer endast en gång i en text, hos en författare eller i en skriftsamling”³⁴ (Toorawa, 2011:193). Det talas ofta om fenomenet hapax inom gammaltestamentliga studier där begreppet är vanligt och väl studerat, men vad gäller den islamska urkunden menar tidigare islamforskare att det, trots dess stora betydelse i studiet av denna typen av texter, inte lagts någon större vikt vid begreppet i det akademiska studiet av Koranen (ibid.). Toorawa menar att ”en lista av hapax kan vara en värdefull guide till Koranens svårigheter”³⁵ eftersom

When a word or root occurs in several places or in several contexts in the Qur'an, its meaning can usually be established with some degree of certainty; when a word or root occurs only once or in only one context, meaning is far more difficult to establish, in particular if the word has no cognates. (Toorawa 2011:194)

Det kan vara svårt att avgöra vilka ord som verkligen utgör *hapax*, samt vilket typ av *hapax* det i så fall är. Det finns således ett antal kriterier man kan använda sig av i utformandet av en så kallad *hapax*-lista.

Toorawa (2011:204-205) har använt sig av följande terminologi:

<i>Hapax</i>	General term, describing all types below
<i>Unique words</i>	Any word in a non-recurring form [e.g. <i>qulna</i>]
<i>Rarity</i>	Words recurring between two and four times.
<i>Isolates</i>	Words or forms (any number) occurring in only one Sura or stylistic cluster.
<i>Hapax root</i>	Any non-recurring root.
<i>Basic hapax</i>	A word formed from a non-recurring root or from a root occurring only in one context.
<i>Strict hapax</i>	A basic hapax occurring in a solitary instance and fulfilling at least one of the following conditions:

³⁴ Eng. "a word or form, sometimes even a phrase or an expression, that appears only once in a text, author or corpus"

³⁵ Eng. "a list of hapaxes can be a valuable guide to the cruxes of the Qur'an"

- a.) No cognate in another Semitic language
- b.) From a recurring root but with a different Qur'anic meaning
- c.) Candidate for emendation³⁶ (including ghost words³⁷)

Enligt Toorawas (2011) lista innehåller Koranen 499 *hapax* fördelade på 94 suror, det vill säga att endast 20 av 114 suror inte innehåller något *hapax*. 452 av dessa *hapax* är så kallade *basic hapax*, 37 är vad som på engelska heter *proper nouns*, och övriga 10 är så kallade *fawatih al-suwar* ("mysterious letters"). 259 av de 499 *hapax* är *strict hapaxes* och är fördelade över 81 suror. En notering är att antalet *hapax*-rötter är lite färre än antalet *hapax* i och med att fler än ett lexem kan bildas från en och samma rot. Fördelningen av *hapax* i de olika surorna är vidare ganska ojämn. Vissa suror innehåller uppåt trettio *hapax* (*al-baqara*) medan andra endast innehåller ett enda *hapax* (*al-ğāfir*) eller inget *hapax* alls (*al-jāthīa*).

Denna studie utgår från den lista av *hapax* som tagits fram av Toorawa (2011) samt de definitioner och uppdelningar som ovan beskrivits.

4.2 Hapax i al-Nisā'

Studien ämnar undersöka de *hapax* som återfinns i Koranens fjärde sura, al-Nisā', för att se huruvida förståelsen för samt översättningen av dessa *hapax* förändrats eller varit stabil i de olika svenska Koranöversättningarna. Valet av suran al-Nisā' har gjorts av intresses skull då suran tar upp ämnen där förståelsen för samt tolkningen av vissa verser i en översättning av Koranen kan bero mycket på vilka ord översättaren väljer att använda. Detta behöver inte gälla *hapax* specifikt, utan snarare suran i sin helhet. Därtill innehåller suran ett passande antal *hapax*, nämligen fjorton stycken, för denna studie då det krävs ett visst antal för att det ska gå att göra en jämförelse samt dra en slutsats. Då studiens utrymme är begränsat får antalet dock inte vara för stort.

Hapax-orden är markerade med gul överstrykning.

³⁶ Emendation betyder ungefär att "rätta" eller "förbättra" och innebär att man gör förändringar i en, ofta antik, avskriven text, baserat på kunskap om vanliga felskrivningar, i syfte att komma så nära källtexten som möjligt. Vad gäller arabiskan skrevs den till början, och även på den tid då Koranen nedtecknades, utan samtliga diakritiska tecken och punkter. När skrivsystemet och grammatiken sedan utvecklades och man exempelvis införde punkter för att skilja mellan bokstäver som ب (b) och ت (t) kunde detta leda till att vissa ord blev avskrivna på ett, vad man menade, felaktigt sätt.

³⁷ *Ghost Word* är ett ovanligt och nästan helt oanvänt ord vars ursprung ofta är en feltolkning, felstavning eller felläsning.

4.2.1 al-Nisā' 4:2

Korantext

وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمُ الْإِلْمَ الْكُفِّ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

Ord (Hapax)	Rot	Typ
حُوبًا	ح – و – ب	Strict

Crusenstople 1843

2. ”Och gifver de faderlösa deras ägodelar, och icke mågen J sätta det som är dåligt istället för det som är godt; ej heller förtära deras ägodelar med edra ägodelar; ty det är en stor **synd**.”

Zetterstéen 1917

2. ”Och given de faderlösa deras ägodelar, sätten ej det, som är dåligt, istället för det, som är gott, och förtären ej deras ägodelar jämte edra egna! Det vore förvisso en stor **synd**.”

Bernström

2. ”Återställ till de faderlösa deras egendom och sätt inte ting av lägre värde i stället för de goda ting [som tillhör dem] och förbruka inte deras egendom, sammanblandad med er egen. Detta är en mycket svår **synd**.”

Analys

I Korantexten är ordets syntax ett predikat i en kāna-sats (khabar kāna خبر كانا), vilket framgår av att den syntaktiska formen ackusativ (mansūb منصوب) visas med tanwīn fatha تنوين فتحة och följs av ett adjektiv (كَبِيرًا). Enligt Hans Wehr indikerar formen حوب (hūb) av roten ح – و – ب att det handlar om ett *verb*, med den moderna betydelse att *avstå från synd* (v. *to abstain from sin; to lead to pious life; to refrain, abstain* [من from s.th]) och substantivet av roten ح – و – ب (اسم المشتق), har istället formen حوبة och betyder ”synd” (*sin, offense, misdeed, outrage*). Även i *Lisān al-arab* (s.1036) tycks den mest vanligt förekommande formen av ordet som substantiv vara حوبة, vilket en enligt en hadith³⁸ kan betyda مآثم, alltså ”synder”. I dessa

³⁸ Hadith (ar.) *hadīth*/حديث: berättelser om och uttalanden av profeten Muhammed som traderats av personer som fanns i hans närhet. Enligt de flesta muslimer är dessa hadither av mycket stor vikt.

lexikon förekommer formen حوب som substantiv endast en gång och det är i Korantexten al-Nisā' 4:2.

Slutligen översätter Ambros ordet i *A Concise Dictionary of Koranic Arabic* med *sin, crime*. Han menar vidare att detta ord antagligen kommer från det syriska ordet ḥūbā som betyder synd (2004:79).

En slutsats är således att hapaxet har en avvikande form i Koranen mot vad det har i modernt och klassiskt bruk, samt att detta ord eventuellt är ett låneord vars form har ändrats med tiden. Samtliga översättningar har översatt ordet حوب med ordet ”synd” vilket tycks visa på att det finns ett visst inbördes beroende mellan översättningarna samt att de använder sig av tafsīr. Detta då formen i Koranen skiljer sig från andra sammanhang.

4.2.2 al-Nisā' 4:3

Korantext

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّنْ نَّهَلْنَا لَكُمْ فِي خِفَتِكُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِشَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدْنَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا

Ord (Hapax)	Rot	Typ
تَعْدِلُوا	ع - و - ل	Strict

Crusenstolpe 1843

3. ”Om J frukten att ej handla rättvist mot de faderlösa, ägter då så många J behagen af kvinnorna, tvenne, trenne eller fyra. Men om J frukten att ej kunna handla billigt mot flera, tager då den enda, eller de slafinnor J ägen. Detta är lättare att J ej mågen begå öfverträdelse. [Och gifver kvinnorna deras hemgift frivilligt; men om de af sig sjelfva eftrskänka åt eder någonting deraf, njuter det då till nöje och nytta.”]³⁹

³⁹ Raden inom klamrar ingår i vers 3 i den (arabiska) utgåva av Koranen som Crusenstolpe använt sig av i sin översättning, men inte standardutgåvan (Egypten) som används i denna studie samt av Bernström.

Zetterstéen 1917

3. ”Om I frukten att ej kunna iaktta rättvisa mot de faderlösa, äkten då så många kvinnor det synes eder lämpligt, två eller tre eller fyra, men frukten I ändock, att I ej skolen kunna iaktta billighetens krav, så tagen blott en enda eller blott de slavinnor, över vilka I råden! Detta är det bekvämaste sättet att undvika orättvisa. [Given ock hustrurna deras hemgift till skänks, men om de självmant efterskänka eder någonting, så njuten det i lugn och ro!”]⁴⁰

Bernström

3. ”Om ni är rädda att inte kunna behandla de faderlösa med rättvisa, tag då [andra] kvinnor som är tillåtna för er till hustrur – två eller tre eller fyra; men [begränsa er till] en enda om ni inte tror er om att kunna behandla dem alla lika – eller [vänd er till] någon av dem som ni rättmätigt besitter. Detta gör det lättare för er att undvika partiskhet.”

Analys

Detta hapax är ett svagt verb⁴¹ som tillhör den första verbformen och med den moderna betydelsen att ”avvika från den rätta vägen” eller att ”förtrycka” (Wehr: *to deviate from the right course; to oppress distress*) (s.658). I *Lisān al-‘arab* förklaras detta verb som ”الميل في الحكم إلى الجور” (s. 3174) (*al-mīl fī al-ḥukm ilā al-jaūr*) vilket innebär att den ungefärliga betydelsen i den klassiska arabiskan är att ”en dom tenderar att vara orättvis”. (Det ska noteras att verbet, i Korantexten, föregås av أَلَا (”för att inte”) vilket har inverkan på betydelsen.)

Ambros (2004:197) beskriver hapaxets betydelse som ”uncertain” men ”explained as ’to do wrong or act unfairly’ and as ’to (have to) provide (for too many dependants).” Hapaxet är alltså i stor mån svårdefinierat och osäkert, och dess betydelse tycks här bygga på tafsīr, det vill säga hur man har förstått ordet i dess sammanhang i Koranen. Inte minst gäller det den senare av de två möjliga betydelserna vilken är nära kopplad till Koranversens innehåll som handlar om rätten för en man att, under vissa omständigheter, gifta sig med fyra fruar.

⁴⁰ Jmf. not. 39 ovan. Zetterstéen använder samma (arabiska) utgåva av Koranen som Crusenstolpe i sin översättning.

⁴¹ Svaga verb: verb där minst en av rotbokstäverna utgörs av و eller ي. När det är mittenroten som är svag kallas verbet ”hollow” verb. Dessa verb följer en viss grammatik. Se grammatikböcker.

Samtliga översättningar använder sig av olika ord med i någon mån liknande betydelse, dock med olika grad av exakthet. "Partiskhet" kan exempelvis uppfattas vara ett mer exakt och avgränsat ordval än "överträdelse" som Crusenstople valde att använda, och även Zetterstéens "orättvisa" för den delen. Man skulle kunna säga att ordvalet de tre översättningarna emellan har blivit mer och mer precist med tiden, eller med andra ord att det skett en form av progression i ordvalet. Detta hapax är ett exempel på ett vanligt översättningsproblem vilket handlar om så kallad *inklusion* som "representerar den hierarkiska ordningen i betydelärlära" (Ingo, 1991:127). Detta innebär att en översättare bör översätta ett ord på den nivå av inklusion så som det förekommer i källtexten, alltså inte översätta ordet i mer precisa alternativt mer generella termer än källtextens ordval. Det mer vida begreppet kallas hyperonym, exempelvis "orättvisa", och dess betydelse kan preciseras närmare med ord som "begå öfverträdelse" eller "partiskhet" vilka då kallas hyponymer. De två senare betydelserna (hyponymerna) ingår alltså under den mer generella betydelsen (hyperonymen). Vad gäller studiens tre översättare kan man se att Zetterstéens ordval, "orättvisa" är mest övergripande (hyperonym) samt tycks ligga närmast den klassiska betydelsen så som Lisān al-'arab beskriver det samt Ambros förklaring av ordet. Zetterstéens översättning ligger således nära Korantexten rent stilistiskt. Bernström gör å sin sida ett mer preciserande ordval (hyponym) vilket således inte ligger på samma generella nivå av *inklusion* som källtexten. Dock ligger kanske Bernströms översättning närmast Korantexten vad gäller pragmatik och semantik, det vill säga så som muslimer generellt tolkar texten, nämligen att det inte är tillåtet för en man att gifta sig med fler än en kvinna om han riskerar att ty sig mer till en av dem och på så sätt vara partisk (hyponym till "orättvis").

En slutlig viktig notering är att ingen vet fullt ut vad ordet "egentligen" betyder eftersom dess ursprungliga betydelse är osäker. En teori är således att den klassiska och moderna betydelsen av ordet bygger på den betydelse som tillskrivits ordet i Koranen.

4.2.3 al-Nisā' 4:6

Korantext

وَابْتَئُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللهِ حَسِيبًا

Ord (Hapax)	Rot	Typ
يَذَرًا	ب - د - ر	Strict

Crusenstolpe 1843

5. Och pröfver de faderlöse intill dess de uppnå *åldern för* ägtenskapet, och om J märken hos dem sladgadt handlingssätt, öfverlemner då till dem deras egendom, och förtärer den icke i slöseri och **med hast**, 6. Ty de blifva store. Och ho som är rik, han afhålle sig *från myndlingens egendom*; men ho som är fattig, han må förtära *deraf*, enligt hvad som är billigt. 7. Och när J öfverlemnen till dem deras egendom, tillkaller då vittnen inför dem: och Gud är tillräcklig att uppskatta *edra verk*.

Zetterstéen 1917

5. Och prøven de faderlösa, tills de uppnå manbar ålder, och om I då finnen dem äga ett stadgat omdöme, så överlämnen deras ägodelar åt dem själva och förtären dem icke i lättsinne **och hast**, 6. Innan de bliva fullvuxna! Den, som är rik, ålägge sig avhållsamhet, och den, som är behövande, förtäre därav enligt vad tillbörligt är. 7. Då I överlämnen deras ägodelar åt dem, så tagenvittnen därpå! Gud är en rannsakare som räcker till.

Bernström

6. Och sätt de faderlösa [som ni har i er vård] på prov fram till dess de når giftasvuxen ålder, och om ni finner dem förståndiga, överlämna då deras egendom till dem; **slösa inte bort den** innan de vuxit upp. Den förmögne skall inte röra [sådan egendom], men den fattige får [i mån av behov] dra fördel av den med måtta. Och när ni överlämnar deras egendom till dem, gör detta i närvaro av vittnen; men Gud håller bäst räkning på allt.

Analys

Roten ب-د-ر i formen يَذَرُ (iabdur) kan, enligt *Lisān al-‘arab*, ha betydelsen يُسْرِغ (iusri‘) att *skynda sig*, men dess form så som den uppträder i denna Korantext, alltså som tidsadverbial ظرف الزمن (ḍharf al-zaman) tycks inte finnas med. Det är möjligtvis därför som ordet beskrivs som ett strict hapax, nämligen att det vanligtvis inte används i denna form så som den

uppträder i Koranen. Ambros (2004:34) förklarar dock ordet som maṣdar-form (مصدر) av verbform III⁴²: *a hastening, a hurrying*.

De två första översättningarna har översatt ordet på samma sätt, med betydelsen ”med hast”. Hapaxet är del av en längre mening där Crusenstople och Zetterstéen översatt meningen ord för ord och på så sätt bevarat meningens användning av ord. Bernström däremot har förbisett detta hapax och endast förmedlat Koranversens semantiska innebörd, nämligen att inte slösa bort de faderlösas egendom innan de vuxit upp, där ”slöseriet” i källtexten samt i de två första översättningarna förstärks genom orden med ”lätthet” och (hapaxet) ”med hast”. Detta stilgrepp, alltså förstärkandet av nyckelordet ”slöseri”, försvinner alltså i sistnämnda översättning. Än en gång ser vi alltså hur Crusenstople och Zetterstéen håller sig närmare källtexten vad gäller struktur och stilistik. Bernström frångår källtexten på dessa två punkter, men man kan argumentera för att han fortfarande håller sig till källtexten pragmatiskt och semantiskt.

4.2.4 al-Nisā’ 4:21

Korantext

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُم إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا

Hapax	Root	Typ
أَفْضَىٰ	ف – ض – و	Strict

Crusenstople 1843

25. Och huru kunnen J taga det då J redan varit med hvarandra i nära beröring, och de ingått med eder i ett fast förbund?

Zetterstéen 1917

25. Och huru skullen I väl kunna taga det, då I haft förtroligt umgänge med varandra och de ingått ett fast förbund med eder?

⁴² De tio verbformerna: en västerländsk modell till grammatiken över arabiska verb. Enligt denna modell kan varje rot i teorin ta tio olika verbformer (i praktiken tar dock inte alla rötter alla verbformer). Verbform 1 är den vanligaste formen och mest neutrala formen, medan samtliga resterande former har något som utmärker dem. Utmärkande för verbform III är att verbet utförs i samspel med någon annan, mer exakt *med* eller *mot* någon annan. http://arabic.desert-sky.net/g_vforms.html

Bernström

21. Hur skulle ni kunna göra detta efter det att ni har **kommit varandra nära** och sedan hon har fått ert högtidliga löfte?

Analys

I معجم اللغة العربية المعاصرة لأحمد مختار عمر (mu‘jam al-luġa al-‘rabiya al-mu‘āšira li-aḥmad mukhtār ‘umr) är förklaringen av ordet så som det används i Korantexten följande

أَفْضَى إِلَى الْمَرْأَةِ: خَلَا وَاتَّصَلَ بِهَا، بَاشَرَهَا وَجَامَعَهَا

(‘afḍā l-mar’a: khalā wa itaṣal biha, bāsharha wa jāma‘ha)

med den ungefärliga betydelsen att ha sex med en kvinna. أَفْضَى syftar alltså här på en sexuell relation. Ambros (2004:214) förklarar ordet som ”to come to s.o.’, in its place: ‘to consummate the marriage with s.o.’” Ambros menar alltså att den Koraniska betydelsen av ordet är att fullborda äktenskapet.

Detta hapax utgör ett ytterligare exempel på hyponym-hyperonym som diskuterats under 4.2.2., men här är det Bernström som står för hyperonymen medan Crusenstople och inte minst Zetterstéen står för hyponymerna, då exempelvis ”förtroligt umgänge” upplevs mer ingående och intimt än uttrycket ”kommit varandra nära”. Notera att det går emot tidigare exempel där Bernström varit mer precis än övriga. Vidare är översättningen ”förtroligt umgänge” i störts samklang med Koranens betydelse ”att fullborda äktenskapet”, och Zetterstéens översättning ligger således närmast källtexten. Eftersom betydelsen av detta hapax är någorlunda tydligt, både vad gäller den klassiska betydelsen samt betydelsen så som den framstår i Koranen, kan man fråga sig varför Crusenstople och inte minst Bernström varit så pass försiktiga och vaga i sina ordval. Zetterstéen ligger i det här fallet närmast källtexten vad gäller de samtliga aspekterna stil, struktur, semantik och pragmatik.

4.2.5 al-Nisā’ 4:51

Korantext

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيحًا مِّنَ الْكَتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجَبَّتِ وَالطَّلُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيلًا

Hapax	Root	Typ
الْجَبَّتِ	ج - ب - ت	Strict

Crusenstolpe 1843

54. Har du icke bemärkt dem som fått en del af Skriften, hvilka tro på **Djebts** och Taghuts och säga om de som icke tro: dessa äro ledda på en bättre väg än de som tro.

Zettersteen 1917

54. Har du ej givit akt på dem, som fått en del av skriften? De tro på **Gibt** och Tagut och säga om dem, som äro otrogna: ”Dessa äro stadda på en bättre väg än de, som tro.”

Bernström

51. Har du inte lagt märke till hur de som [tidigare] fått ta emot något av uppenbarelsen nu tror på **allehanda mysterier och trolldom** och hyllar onskans makter? De säger att de som förnekar sanningen har fått bättre vägledning än de troende.

Analys

I de två förstnämnda översättningarna erbjuds ingen direkt översättning av ordet utan istället används det transkriberade arabiska ordet. Crusenstolpe förtydligar dock i en fotnot att *Djebts* är namn på en avgud. I Wehrs lexikon finns denna rot överhuvudtaget inte med, vilket möjligtvis tyder på att denna rot inte har sitt ursprung i det arabiska språket utan härrör från en annan språkstam. Denna möjlighet styrks genom *Lisān al-‘arab* där det står skrivet att rötter likt denna rot, det vill säga där ج (j) och ت (t) möts i samma ord utan en så kallad apikal⁴³ bokstav حرف ذوقِي (harf dhaūlaqiyy) inte är av arabisk härkomst. Enligt sistnämnda ordbok syftar ordet på كُلُّ مَا عُيِدَ مِنْ دُونِ اللَّهِ (kul mā ‘ubida min dūn Allāh), alltså allt som tillbeds som inte är Allah, samt förklaras, med hänvisning till koranversen, med ord som السحر (al-siḥr), magi, och vi kan således dra slutledningen att detta ord utgör ett hapax i den bemärkelse att det är ett ord format från en icke-återkommande rot som finns med endast en gång, samt att det möjligtvis inte har rötter i det arabiska språket. I arabiskan är ordet således endast kopplat till denna koranvers. Enligt Ambors har ordet ännu inte fått någon tillfredsställande förklaring. Vissa forskare har enligt honom (2004:56) velat koppla ihop det med egyptisk magi utifrån namnet Egypen (ت – ب – ج) (t – b – j).

Bernström har i sin översättning valt att översätta ordet och inte bara transkribera det, och den översättning han gjort har den betydelse som muslimer i allmänhet ger ordet. Det ligger i

⁴³ Apikal: att något sker från toppen, här med tungspetsen.

hapax natur att vara svåra att definiera samt att hitta en passande översättning till, och effekten av att som Bernström då översätta ordet är att pragmatiken får utrymme på bekostnad av stilen. I en fotnot till denna Koranvers gör Bernström dock en längre utläggning av ordet där han refererar till diverse lexikon (däribland *Lisān al-‘arab*) samt kommentarer (exempelvis Zamakhsharī) som belägg för sitt val av översättning (2005:143). Man kan därför inte anklaga Bernström för att göra en helt fri översättning bortkopplad från källtexten trots det svårdefinierade hapaxet.

4.2.6 al-Nisā’ 4:56

Korantext

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بِدَلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

Hapax	Root	Typ
نَضِجَتْ	ن – ض – ج	Strict

Crusenstolpe 1843

59. Sannerligen, de som icke tro på våra tecken, dem skola vi lata brinna i elden; så ofta deras skinn **blifva genomstekte**, skola vi sätta på dem i stället andra skinn, att de må smaka pinan; ty Gud är mäktig, vis.

Zetterstéen 1917

59. Dem, som förneka våra tecken, skola vi förvisso steka i eld. Så ofta deras hud **varder genomstekt**, skola vi giva dem en annan istället, att de må smaka straffet; Gud är förvisso väldig och vis.

Bernström

56. Vi ska låta dem som påstår att Våra budskap är lögn brinna i denna eld – i den takt som deras hud **förbränns**, ska Vi ersätta den med ny hud, så att de får pröva straffet helt och fullt. Gud är allsmäktig, vis.

Analys

Hapaxet i denna vers är ett verb i dåtid الماضي (al-māḍī) i tredje person femininum då det syftar till الجلود (al-julūd) *hudarna* som följer efter verbet i den arabiska texten. Den vanligaste moderna översättningen av ordet tycks, då man slår upp det i svenskt-arabiskt lexikon, vara *att mogna*, men i vissa engelska lexikon och inte minst i Hans Wehr finns även översättningen *to be well-cooked* eller *to be or to become well-done (meat)*. Det tycks således vara denna senare betydelse av ordet som finns i Koranversen och som har fått de olika svenska betydelserna *blifva genomstekte*, *varder genomstekt* samt *förbränns*. Även i *Lisān al-‘arab* finns de två ovan nämnda betydelserna med och det ges många exempel på hur ordet använts av olika personer och i olika sammanhang. Dock görs ingen koppling till Koranversen, vilket ofta annars är fallet. Detta ord är ett hapax i den bemärkelse att det återfinns i Koranen endast en gång. Ambros förklarar ordet med ”to be or to become well-cooked or well done”, och med en referens till Koranversen står det inom parantes (”of the hides of the damned in the hellfire”) (2004:269)

Vidare är betydelse intransitiv, *bli genomstekt/genomstekas*, men i arabiskan täcks denna passiva betydelse av verbets första form وزن (I). För att förtydliga denna senare betydelse så som ordet bör uppfattas i Koranversen förklarar *Lisān al-‘arab* ordet med مبني مجهول (mabnī al-majhūl) *passiv form* och اسم مفعول (ism maf‘ūl) *passiv particip* av verbet طبخ (ṭabakha) (طَبَخَ) *ṭubikha* samt مطبوخ *maṭbūkh*), alltså ung. *tillagad*.

Återigen ligger de två första svenska översättningarna nära den betydelse som samtliga lexikon ger, alltså en mer ordagrann översättning. Bernström ger dock en mer funktionsanpassad översättning som kan argumenteras gå mer i linje med hur versen faktiskt uppfattas hos läsaren, alltså att huden *förbränns* snarare än *genomstekts*. Den senare översättningen (genomstekts) kan dock uppfattas än mer explicit och effektiv i den bemärkelse att det straff som versen talar om blir än mer levande och kanske också skrämmande.

4.2.7 al-Nisā’ 4:71

Korantext

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا تُنَاجٍ ۖ أَوْ انْفِرُوا جَمِيعًا

Hapax	Root	Typ
تُنَاجٍ	ث – ب – و / ي	Strict

Crustenstople 1843

73. O, J som tron! tager edra försigtighetsmått, och går ut *i fält* troppvis, eller går ut alle-samman.

Zetterstéen 1917

73. I, som tron, tagen eder i akt och dragen ut hoptals eller dragen ut i samfällt!

Bernström

TROENDE! Var på er vakt när ni går ut till strid; gå därför i små förband eller i samlad trupp.

Analys

Detta hapax är svårt att spåra i arabiska lexikon, så väl äldre som mer moderna, vilket antagligen beror på att den sista rotbokstaven inte med säkerhet kan fastställas (de föreslagna bokstäverna för sista roten är و samt ي). Ingen av dessa rötter, و samt ي, ger någon träff i exempelvis Hans Wehr. Inte heller i *Lisān al-‘arab* ger sökningen på rotbokstaven و något utslag som stämmer överens med de svenska översättningarna. Dock ger sökningen på rotbokstaven ي en möjlig fingervisning då ثبا kan ha härledningen الثَّبَّة (samt الثَّيَّبة) vilket bland annat förklaras som الجماعة من الناس (al-jamā‘a min al-nās), alltså ung. en grupp av människor, och detaljerna kring ordet förklaras med وأصلها ثُبِّي (wa aṣluhā thubīun), alltså att den ursprungliga stavningen av ordet är ثُبِّي, samt أَثَابِيَّة وَأَثَابِيَّة (wa al-jumā‘ athābī wa athābīa) pluralformerna och slutligen الهاء فيها بدل من الياء الأخير (al-hā‘ fihā badl min al-yā‘ al-akhīr), alltså att ياء i ordets ursprung kan bytas mot ة (tā marbūṭa). Detta ger alltså en möjlig förklaring till ordet så som det bör förstås i Koranversen.

Ambros förklarar slutligen ordet som ”troops, companies (of fighters)” (2004:52), alltså pluralform, samt anger hapaxets rot som endast ث – ب (th – b). Ordets status som hapax, och dessutom *strict*, bygger därför antagligen på att det är en ovanlig rot som således endast förekommer denna enda gång i Koranen samt endast i Koranen återfinns i denna form ثَبَاتٍ.

Vid ett tillfälle i ett lexikon påträffas en referens till Koranversen, nämligen i ‘Abdullāh ibn ‘Abbās, *Ġarīb al-Qurān fī Shi‘r al-‘Arab*, även känd som *Masā’il Nāfi‘ b. al-Azraq* (d. 687 e.Kr), där rotbokstäverna dock menas vara ت – ب – ث. Här finns följande text med:

قال: يا ابن عباس: أخبرني عن قول الله عز وجل: فَأَنْفِرُوا **ثُبَاتٍ**.

قال: الثبة: عشرة فما فوق ذلك.

قال: وهل تعرف العرب ذلك

(qāl: yā ibn ‘abās: ‘akhbarnī ‘an qaūl allāh ‘azza wa jalla: fa’anfīrū thubātin.

qāl: al-thuba: ‘ashra famā faūq dhālik.

qāl: wa hal ta ‘rif al-‘arab dhālik?)

Det är den andra raden som är av intresse medan resterenda rader förtydligar sammanhanget. Kontexten är att någon frågar ابن عباس om betydelsen av Allahs ord **ثُبَاتٍ** i Koranversen, och ابن عباس svarar då att **ثُبَاتٍ** betyder الثبة vilket i sin tur syftar till عشرة فما فوق ذلك, alltså ”tio och uppåt”, vilket kan argumenteras gå i linje med förklaringen ovan (en grupp av människor). Förklaringen i detta lexikon visar vidare på hur hapax-orden vållat bekymmer i muslimsk exeges, redan från äldsta tid, i strävan efter att fixera betydelsen av hapax.

Samtliga tre svenska översättningar använder sig av olika ord men med ungefär samma innebörd vilken mer eller minder passar under förklaringen عشرة فما فوق ذلك på الجماعة من الناس. Inget av de svenska ordvalen är särskilt specifikt vad gäller antal. Crusenstople och Bernström ger vissa anspelningar på krigsföring, medan Zetterstéen är med neutral. Återigen följer översättningarna mönstret för hur de bör hantera orden enligt det som utmärker var och en av dem. Bernström gör en omskrivning av ordet vilken hjälper läsaren med tolkning och förståelse, men avviker därmed aningen från källtextens stil, medan Zetterstéen strävar efter att ligga så nära källtexten som möjligt och därför undviker längre och mer osäkra omskrivningar som inte kan finna direkt stöd i källtexten. Konsekvensen blir således att ordvalet kan bli något otydligt. Hans val av ord, *hoptals*, är i viss mån vagt, och det lämnar således viss öppenhet för tolkning. Crusenstople, som troligen inte själv kunde arabiska och som delvis bygger sin översättning på olika kommentarer, tafsīr, kan tänkas blivit påverkad av kommentarernas tolkningar av texten och därmed valt ett ord som anspelar på krigsföring.

4.2.8 al-Nisā’ 4:72

Korantext

وَإِنْ مِنْكُمْ لَمَنْ **لَيَبْطِشَنَّ** فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالْ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا

Hapax	Root	Typ
لَيَبْطِشَنَّ	ب - ط - ع	Basic

Crusenstople 1843

74. Och ibland eder finnes sannerligen den som **dröjer efter**; och om ett ofall träffar eder, säger han: nu har Gud varit nådig mot mig, att jag icke var med dem närvarande.

Zetterstéen 1917

74. Men bland eder finnes sannerligen även den, som **dröjer** och ifall någon hemsökelse hemsöker eder, säger; ”Nu har Gud fogat det så väl för mig, att jag ej varit tillstädes hos dem.”

Bernström

72. Det finns helt säkert den bland er som vill **dröja sig kvar** för att, om en svår motgång drabbar er, säga: ”Gud har varit mig nådig som har förskonat mig från att stupa som martyr tillsammans med dem!”

Analys

Roten till detta hapax är en känd rot i det arabiska språket, även i modern arabiska, talad såväl som skriven samt i dialekt. Det mest typiska exemplet är kanske adjektivet بطيء (baṭī') *långsam* eller adverbet ببطء (bi-buṭ') *långsamt*. Det kan således tyckas märkligt att denna rot räknas till hapaxrötterna, och förklaring bör därför vara att denna rot förekommer i endast en vers i Koranen. I Koranversen utgör hapaxordet dock ett *verb*, och det står i andra formen, II وزن⁴⁴ (wazan), vilket enligt arabisk grammatik syftar till en kausal alternativt intensifierad betydelse av verbform I, men detta tycks inte ha någon betydelse eftersom även moderna lexikon översätter ordet på samma sätt som samtliga svenska översättningar översätter det. Dessutom görs ingen skillnad i betydelsen mellan första och andra verbformen. Ambros (2004:40) förklarar hapaxet med ”to be (too) slow, to fall behind”, vilket alltså överensstämmer den moderna användningen av ordet som nämnts ovan.

Samtliga svenska översättningar har vidare översatt orden på i stort samma sätt. Verbet är detsamma även om participen skiljer sig något, och det finns således inte något vidare att kommentera eftersom det, vad det verkar, inte påträffats några svårigheter i att välja en

⁴⁴ Utmärkande för verbform II är att verbet får en intensifierad eller kausal betydelse.

lämplig översättning. Eftersom hapaxet i det här fallet är enkelt att definiera kan man anta att översättningarna, trots deras nästan identiska ordval, inte berott av varandras översättningar.

Man skulle vidare kunna fördjupa analysen av syntax och morfologi med tanke på de prefix samt suffix som är kopplade till ordet för att se huruvida detta påverkar betydelsen av ordet samt lämpliga översättningar, men detta går utanför denna studies syfte och omfång vilken mer specifikt fokuserar på hapaxet och dess rötter.

4.2.9 al-Nisā' 4:83

Korantext

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

Hapax	Root	Typ
أَذَاعُوا	ذ - ي - ع	Strict
يَسْتَنْبِطُونَهُ	ن - ب - ط	Basic

Crusenstople 1843

85. Och då de få veta en sak, antingen *den gifver* säkerhet eller skräck, **utsprida de** den; men om de hemställde den till aposteln och till dem som föra befälet ibland dem, visserligen skulle de af som **sökte upplysning derom**, inhemta den. Och om icke Guds nåd vore med eder, och Hans barmhertighet, säkert skullen J följa satan, utom få.

Zetterstéen 1917

85. Och då någonting, som ingiver trygghet eller fruktan, kommer till deras ögon, **sprida de ut** det, men om de hänsköte det till aposteln och dem, som äga att befall över dem, så skulle just de, som **kunde göra det klart för sig**, lära känna det, och vore ej Guds ynnest och barmhärthet mot eder, så skullen I hava följt Satan på ett fåtal när.

Bernström

83. OCH NÄR ett [rykte] som gäller fred eller krig kommer till deras kännedom, skyndar de sig att **sprida det**. Om de [i stället] genast underrättade Sändebudet och dem i deras gemenskap åt vilka anförtrotts myndighet och ansvar skulle de bland dem som [sysslar med att] **utforska** sanningen kunna kartlägga [ryktets betydelse]. Om inte Gud i Sin nåd hade förbarmat Sig över er skulle ni helt visst ha slutit er till Djävulen, alla utom ett fåtal.

Analys

Denna Koranvers innehåller två hapax. Det första, **أَدَاغُوا**, är ett verb IV وزن i tredje person plural dåtid الماضي och har översatts på samma sätt i samtliga svenska översättningar, det vill säga ”utsprida/sprida”. Detta verb är ofta använt även i modern arabiska och har enligt Wehr betydelser som *to spread, spread out, propagate, to make known, announce*, etc (med preposition ب *bi*). Enligt hapaxlistans sammanställare Toorawa (2011) är ordets rot ع – ي – ذ, men enligt många lexikon är andra rotbokstaven (R2), i vilken det här fallet är en svag rot, و. Detta värt att notera eftersom ett hapax härleds från dess rot vilken bör vara rätt definierade för att studien ska kunna utföras på ett korrekt sätt. Det finns för övrigt inget ytterligare att kommentera vad gäller detta hapax eftersom dess betydelse är tydlig och inte utgör någon svårighet för översättaren i sitt val av ord.

Nästa hapax, **يَسْتَنْبِطُونَهُ**, översatts dock på tre olika sätt i de tre svenska översättningarna, vilka alla pekar åt ungefär samma håll men med viss skillnad i betydelse. *Lisān al- ‘arab* utgår från Koranversen vid sin förklaring av ordet:

قال الله عزَّ وجلَّ: لَعَلَّهِ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ؛ قال الزجاج: معنى **يَسْتَنْبِطُونَهُ فِي اللُّغَةِ يَسْتَخْرِجُونَهُ**، وأصله من النَبْط، وهو الماء الذي يخرج من البئر أول ما تحفر؛ ويقال من ذلك: أَنْبَطَ فِي غَضْرَاءٍ أَيِ اسْتَنْبَطَ الماء من طين حُرٍّ.

(*qāl allāh ‘azza wa jalla: la ‘ilmahu aladhīna yastanbaṭūnahu minhum; qāl al-zujjāj:*

ma ‘na yastanbaṭūnahu fī al-luġa yastakhrajūnahu, wa ‘aṣlahu min al-nabṭ, wa hūa al-mā’ aladhī yakhruj min al-bi’r ‘aūal mā tuḥfar; wa yuqāl min dhālik: ‘anbaṭa fī ḡaḍrā’ ‘ay aṣtanbaṭa al-mā’ min ṭīn ḥurr.)

Man menar alltså att **يَسْتَنْبِط** i språket betyder **يَسْتَخْرِج** *utvinna* och att ursprunget är **النَبْط**, vilket är det första vattnet som kommer ut ur en brunn när den grävs. **يَسْتَخْرِج** ligger i viss mån i närheten av de översättningar som gjorts men man kan argumentera för att det är långt ifrån samma betydelse. Enligt Wehr kan betydelsen av roten ن – ب – ط (n – b – t) i den tionde verbformen har en motsvarande betydelse till **يَسْتَخْرِج**, men det finns dock även andra moderna betydelser av ordet, exempelvis *to discover, come upon*, samt *derive*. Det är snarare dessa senare betydelser om de svenska Koranöversättarna nått fram till än den översättning som *Lisān al- ‘arab* föreslår, vilket möjligtvis visar på att dessa översättningar använt sig av tafsīr för att avgöra ordets betydelse. Man kan dock argumentera för att samtliga översättningars

ordval med hjälp av tolkning kan kategoriseras in under *يستخرج*, men som sagt krävs en viss tolkning för att landa i denna slutsats.

Ambros skriver att hapaxets bokstavliga betydelse är ”to dram up s.th. (water)” men att betydelsen i just denna Koranvers troligen är ”to explore s.th. thoroughly, to go back to the root of s.th.” (2004:262). Eftersom *Lisān al-‘arab* inte nämner denna senare betydelse av ordet skulle man kunna tänka sig att de moderna varianterna av ordets betydelse, som finns med i Wehr, har utvecklats ur betydelsen av ordet i Koranen.

Översättningarna ”kunde göra det klart för sig” samt ”utforska” kan upplevas som två delvis eller helt olika saker, och i denna kontext tycks Zetterstéen vara den som är mer precis i sitt ordval men som också mest avviker från källtexten. Crusenstoples ”söka upplysning derom” är också ett någorlunda precist uttryck medan Bernströms ”utforska” är mer allmänt (se hyperonym – hyponymer i avsnitt 4.2.2). I detta fall är det Bernström som ligger närmast källtexten enligt ordets betydelse så som det uppfattas i Koranen, och det är således ett ytterligare exempel som går emot tesen om att Bernström ligger längst från källtexten.

4.2.10 al-Nisā’ 4:100

Korantext

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

Hapax	Root	Typ
مُرَاعِمًا	ر - غ - م	Strict

Crusenstolpe 1843

101. Och hvem som flyttar från hus och hem för Guds sak, skall finna på jorden många som **göra detsamma**, och öfverflöd. Och hvem som utgår från sitt hus, sökande tillflykt hos Gud och Hans apostel, och sedan döden hinner honom, då skall hans belöning blifva Guds omsorg; ty Gud är nådig, barmhertig.

Zetterstéen 1917

101. Den, om utvandrar för Guds sak, skall finna mången **tillflyktsort** och överflöd på jorden, och den, som går ut ur sitt hus att taga sin tillflykt till Gud och hans apostel, men sedan nås av döden, hans lön hos Gud är viss; ja, Gud är överseende och barmhärtig.

Bernström

100. Och den som lämnar onskans rike med dess förtryck för att kunna tjäna Gud skall på sin färd finna många **vägar [till en säker tillflykt]** och han kommer att få rika tillfällen [att sörja för sitt uppehälle]. Och den som överger sitt land för att tjäna Gud och följa Hans Sändebud men överraskas av döden [innan han når fram], på honom väntar belöningen hos Gud – Han är ständigt förlåtande, barmhärtig.

Analys

Här ligger Zetterstéen och Bernström närmast varandra i översättningarna medan Crusenstolpe behandlar hapaxet på ett mycket annorlunda sätt då ord som ”tillflykt”, ”tillflyktsort” eller något i den stilen över huvud taget inte finns med i hans översättning. Wehr erbjuder ingen översättning eller betydelse av ordet, och det gör inte heller andra moderna lexikon. Ambros (2004:114) förklarar dock ordet som ett verb i tredje formen med betydelsen ”place to which one may escape, emigrate or retire”, alltså i linje med översättningen ”tillflyktsort”.

Hapaxroten används även i modern arabiska (jmf. على رغم من ; رغم alā raġm min *trots*), men själva hapaxet tycks mycket ovanligt. Man kan anta att Crusenstolpe haft svårt att hitta en passande översättning till ordet och därför gjort en ganska vag översättning. En konsekvens är således att detta hapax kräver kommentarer för att översättas, vilket då de två senare översättningarna verkar ha använt sig av.

4.2.11 al-Nisā’ 4:119

Korantext

وَلَا ضَلَالَتَهُمْ وَلَا مَئِيَّةَهُمْ وَلَا مَرْتَهُمْ **فَلْيَبْتَئِكُنَّ** ءَاذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْئَهُمْ فَلْيَغْيِرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا

Hapax	Root	Typ
فَلْيَبْتَئِكُنَّ	ب - ت - ك	Strict

Crusenstolpe 1843

118. [Må Gud förbanna honom! Han har sagt: i sanning skall jag taga af dina tjenare en föreskrifven del,]⁴⁵ och jag skall förleda dem, och jag skall ingifva dem lustar, och jag skall befalla dem, och de skola **afskära** öronen på boskapen, och jag skall befalla dem, och de skola förändra Guds kreatur; men ho som tager satan till beskyddare, utom Gud, visserligen skall han lida en uppenbar förlust.

Zetterstéen 1917

118. [Som Gud förbannat och som sagt: ”Jag ska sannerligen taga min beskärda del av dina tjänare,]⁴⁶ föra dem vilse och ingiva dem begärelser; jag ska sannerligen bjuda dem att **avskära** boskapens öron, och jag ska bjuda dem att vanställa Guds skapade varelser.” Men den, som tager Satan till beskyddare i stället för Gud, tillspillogiver uppenbarligen sig själv.

Bernström

119. och jag ska leda dem på villovägar och inge dem [bedrägliga] förhoppningar och jag ska befalla dem att **skära** öronen **av** boskapen och jag ska befalla dem att förvanska [och fördärva] Guds skapelse.” Den som väljer Djävulen till beskyddare i Guds ställe har gjort en uppenbar förlust.

Analys

I detta fall har hapaxet översatts på ett i stort sett identiskt sätt i samtliga översättningar. Dess rot återfinns även i mer moderna lexikon med just den betydelse som samtliga översättningar har använt sig av, det vill säga något i stil med ”att skära”, eller engelskans ”to cut off”. Inte heller kontexten ger någon direkt möjlighet till annan betydelse. Ambros förklarar ordet med ””to cut s.th off” or, more prob., ’to make a cut in s.th., to slit s.th.”” och med referens till Koranversen skriver han ”as egged on by Satan, ref. to a Preislamic practise” (2004:33). Den handling som påvisas i Koranversen verkar alltså vara en något som praktiserades redan innan Islam. Man kan således anta att ordet användes redan då och alltså inte är unikt för Koranen, vilket är en ytterligare förklaring till varför samtliga översättningar gjort samma ordval.

⁴⁵ Se not. 39.

⁴⁶ Se not. 40.

4.2.12 al-Nisā' 4:143

Korantext

مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا

Hapax	Root	Typ
مُذَبِّبِينَ	ذ - ب - ذ - ب	Basic

Crusentsope 1843

142. **Vacklande** emellan detta och *hörande* hvarken till den ena eller till de andra; men ho som Gud låter gå vilse, åt honom ska du ej finna väg.

Zetterstéen 1917

142. **I det de vackla** mellan båda och höra varken hit eller dit. Och för den, som Gud låter föra vilse, ska du aldrig finna någon utväg.

Bernström

143. **De vacklar** [mellan olika ståndpunkter] och följer varken den eller den andra [gruppen]. Men den Gud låter gå vilse kan du aldrig leda på rätt väg.

Analys

Även i detta fall har hapaxet översatts på ett nästa identiskt sätt i samtliga översättningar och det finns i detta avseende inte mycket att diskutera. I mer moderna lexikon är det ungefär denna betydelse som ges, vilket alltså tycks innebära att detta ord, trots sin status som hapax i Koranen, används även i modern arabiska. Ambros ger förklaringen "lit. 'set in a swinging motion', in its place: 'wavering, vacillating'" (2004:103). Översättaren möter följaktligen inga större problem i översättningsprocessen av ett ord som detta.

4.2.13 al-Nisā' 172, 173

Korantext

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِي وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيَّ جَمِيعًا (١٧٢) فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَبِزَيْدِهِمْ مِّنْ فَضْلَةٍ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (١٧٣)

Hapax	Root	Typ
أَسْتَنْكِفُوا , يَسْتَنْكِفُ	ن - ك - ف	Basic

Crusenstople 1843

170. Messias **försmår** ej att vara Guds tjänare, ej heller englarne, hvilka få komma nära *Hans thron*; 171. Och ho som **försmår** Hans tjenst och högmodas, skall Han dock ihopsamla dem alla hos sig. 172. Och beträffande dem som tro och göra goda verk. Han skall gifva dem fullt ut deras belöning, och skall lägga till mer åt dem af sin nåd; men de som **äro spottske** och högmodas, dem skall Han straffa med ett plågsamt straff, 173. Och de skola icke finna åt sig, mot Gud, hvarken beskyddare eller hjälpare.

Zetterstéen 1917

170. Kristus ska aldrig **vägra** att vara en tjänare åt Gud, ej heller änglarna, de där får komma honom nära. 171. Men de, som **vägra** att dyrka honom och som visa sig spotska, skall han allesammans församla hos sig. 172. Vad dem beträffar, som tro och göra goda gärningar, ska han giva dem deras fulla lön och mera därtill av sin ynnest, men vad dem beträffar, som **försmå** honom och visa sig spotska, skall han hemsöka dem med ett plågsamt straff. 173. Och de skola ej finna någon beskyddare eller hjälpare utom Gud.

Bernström

172. Kristus har inte **hållit sig för god** för att vara Guds tjänare, inte heller änglarna som har sin plats i Hans närhet. [På den yttersta dagen] ska han inför Sig samla dem **vars högmod hindrade dem** att tjäna Gud. 173. Då skall Han ge dem som hade tron och levde rättskaffens deras fulla lön och i Sin nåd ge dem mer, men de **högmodiga** skall Han låta utstå ett plågsamt straff och de ska varken finna beskyddare eller hjälpare vid sidan av Gud.

Analys

Detta slutliga hapax är ett verb i den tionde formen som har översatts på ganska olika sätt i de olika översättningarna. De två första översättningarna använder sig dock av liknande terminologi där orden ”försmå” samt ”spottsk” återkommer, vilket även ordet ”högmod” gör. En möjlig teori, som tidigare kort nämnts, är att Zetterstéen i viss mån använt sig av Crusenstoples översättning, inte minst i översättningen av svårdefinierade och vaga ord. Man kan argumentera för att samtliga av dessa ord har mer eller mindre samma betydelse även om de utgör olika nyanser av samma betydelse (se hyperonym – hyponym i avsnitt 4.2.2.) Ordet

”vägra” som Zetterstéen använder sig skiljer sig i grunden från övriga ord, men av sammanhanget får det en liknade betydelse. Verbet يَسْتَكْفِ (yastankif) förklaras av Ambros (2004:275) med ”to be disdainful” vilket på svenska har betydelsen ”att förakta”. I och med denna betydelse är synonymen ”förså” den mest ordagranna översättningen, men man kan fråga sig varför ingen av de mer moderna översättningarna då har använt sig av ”förakta”. Bernström har istället använt sig av ”högmod”, vilket ger liknande betydelse ur en annan vinkel. En slutsats är således att Crusenstople och i viss mån Zetterstéen är mer ordagranna, det vill säga ligger närmast källtexten, medan Bernström förmedlar ungefär samma betydelse genom omskrivning. Hur pass exakt hans ordval är kan diskuteras, men eftersom ordet högmod även finns med i Crusenstoples översättning ligger det fortfarande i linje med den troliga ursprungliga betydelsen.

5. Avslutning

5.1 Resultat och diskussion

Syftet med denna studie har varit att göra en historisk-litterär översikt över ett antal svenska Koranöversättningar och mer specifikt hur dessa hanterat det litterära fenomenet *hapax* i Koranens fjärde sura al-Nisā’.

Resultat

Först en sammanställning av hur Crusenstople, Zetterstéen samt Bernström översatt hapax i al-Nisā’ (obs: kategoriseringen av respektive hapax är baserad på personliga preferenser snarare än studier och riktlinjer):

Hapax	Crusenstople ¹⁸⁴³	Zetterstéen ¹⁹¹⁷	Bernström	LIKA	2 lika 1 olik	OLIKA	Typ
حُبًّا	Synd	Synd	Synd	✓			Strict
تَعُولُوا	Begå öfverträdelse	Orättvisa	Partiskhet			✓	Strict
بِدَارًا	Med hast	Hast	Slösa inte bort den		✓ (B) ⁴⁷		Strict
أَفْضَى	Nära beröring	Förtroligt umgänge	Kommit varandra nära			✓	Strict

⁴⁷ Bokstaven inom parantes visa vilken av översättningarna som avviker. B = Bernström, Z = Zetterstéen och C = Crusenstople

أَجَبْتُ	Djebts	Čibt	Allehanda mysterier och trolldom		✓ (B)		Strict
نَضَجْتُ	Blifva genomstekte	Varder genomstekt	Förbränns		✓ (B)		Strict
ثَبَاتٍ	Troppvis	Hoptals	I små förband			✓	Strict
لِيُطِنَنَّ	Dröjer efter	Dröjer	Dröja sig kvar	✓			Basic
أَدَاوَا	Utsprida de	Sprida de ut	Sprida det	✓			Strict
يَسْتَنْبِطُونَهُ	Sökte upplysning derom	Kunde göra det klart för sig	Utforska			✓	Basic
مُرَاعَمًا	Göra detsamma	Tillflyktsort	Vägar [till en säker tillflykt]		✓ (C)		Strict
فَالْيَبِيكُنَّ	Afskära	Avskära	Skära...av	✓			Strict
مُذَبِّبِينَ	Vacklande	I det de vackla	De vacklar	✓			Basic
يَسْتَنْكِفُ , أَسْتَنْكِفُوا	Försmår, Äro spottske	Vägra, Försmå	Hållit sig för god, Högmodig			✓	Basic

Följande punkter kan noteras:

1. Inom ramen för de hapax som undersökts i denna studien är fördelningen av hapax i de olika översättningarna som 1. översätts mer eller mindre identiskt och 2. översätts på mer eller mindre olika sätt, ganska jämnt. Det vill säga, ungefär en tredjedel av hapax har översatts ”nästan identiskt”, en annan tredjedel har ”två som är nästan identiska samt en som avviker”, och en sista tredjedel är översatta på ”mer eller minder olika sätt”. Med ”mer eller mindre olika sätt” menas här att respektive ord, trots att de flera gånger liknar varandra, har en viss egen betydelse som kan ingå i så väl som skiljas ifrån betydelsen av ordet i en annan översättning.
2. I fem fall är översättningarna mer eller mindre identiska, i fem fall är översättningarna mer eller mindre olika, och i resterande, det vill säga fyra fall, är två av tre översättningar mer eller mindre identiska och den siste avvikande.
3. I de fall som två av tre översättningar är mer eller mindre lika medan den tredje skiljer sig från övriga är det främst Bernström som står för avvikelsen, men dock inte alltid. I ett fall är det Crusenstolpe som avviker.
4. Ju mer ovanlig och svåridentifierad hapaxroten är, desto större tenderar skillnaderna i översättningarna att vara, medan ett hapax med en någorlunda känd rot tenderar att leda till mer lika översättningar. Detta stämmer dock inte helt, se diskussion nedan.

5. I de fall som betydelsen av hapax-ordet är densamme i både modern, klassisk samt Koran-arabiska tenderar samtliga svenska översättningar att göra samma ordval, medan hapaxet de gånger betydelsen i de olika lexikonen skiljer sig tenderar att översättas mer olika.
6. Det tydligaste exemplet på kategori 1., det vill säga hapax som översätts mer eller mindre lika, är studiens första hapax, حُوبًا, där samtliga översättningar använt ordet *synd*. Roten till detta hapax finns även i en modern kontext och det har dessutom ett besläktat ord på syriska (jmf. Ambros). Även hapaxet أَذَاعُوا översätts på i stort sätt lika sätt, och dess betydelse tycks vara densamma i såväl modern och klassisk arabiska som i Koranen.
7. Hapaxet يَسْتَنْبِطُونَهُ utgör ett exempel på hapax vars betydelse i modern-, klassisk-, samt Koranarabiska skiljer sig lite, och det kan argumenteras vara det hapax där de svenska översättningarna skiljer sig mest från varandra. Eftersom ordets betydelse så som det finns med i moderna lexikon⁴⁸ saknas i *Lisān al-‘arab* men stämmer överens med Koranens användning av det kan man argumentera för att det skett en utveckling av betydelsen av ordet som bygger på hur ordet uppfattades och förstods i Koranen.
8. Samtliga hapax förekommer endast en gång i Koranen (jmf. Ambros 2004) vilket är anledningen till deras status som *hapax* i Koranen. Fyra hapax utgörs av *basic hapax* medan resterande, tio stycken, är *strict hapax*. Se diskussion nedan.

Diskussion

Först några observationer kring de olika svenska översättningarna. Crusenstople och Zettersteen väljer att ibland endast *transkribera* svårtydda hapax och inkluderar möjligen en fotnot med vidare förklaring. Exempelvis översattes hapaxet الجبت i deras översättningar med *Djebts* (C) respektive *Ġibt* (Z). Detta tillvägagångssätt motiveras av deras strävan, inte minst vad gäller Zettersteen, att ligga så nära källtexten som möjligt vad gäller stilistik. Vid svåröversatta hapax använder man sig således av transkribering samt fotnoter för att på så vis säkerställa att man inte frångår källtexten stilistiskt samt vad gäller strukturen. Bernström, å

⁴⁸ Se Wehr (1976) s.939. Den betydelse som ges i *Lisan-al-arab* och som refererar till Koranversen skiljer sig dock från det sätt på vilket samtliga svenska översättningar väljer att översätta hapaxet, följ länk: <http://lisaan.net/search/%D9%8A%D8%B3%D8%AA%D9%86%D8%A8%D8%B7>

sin sida, använder sig i större mån av omskrivning där hapaxet aldrig transkriberas utan alltid översätts. Detta är en annan översättningsstrategi (jmf. Ingo i avsnitt 1.3) vars syfte istället är att ligga nära texten semantiskt samt pragmatiskt. Bernström använder sig mycket av klamrar och fotnoter för att vidare utlägga texten i syfte att göra texten så tillgänglig som möjligt för läsaren. Han fokuserar således mer på semantik och pragmatik (funktion) än på stil och integritet vad gäller källtexten. Betydelsen av fotnoter kan således inte nog understrykas eftersom dessa krävs för att översättningen ska kunna utlägga aspekter som utgör svårigheter i översättningsprocessen. Särskilt Bernström, men också Crusenstople, använder sig av denna metod.

De svenska översättningarna har alltså använt sig av lite olika översättningsmetoder och det går därför inte att hävda att en viss översättning är ”rätt” eller ”fel.” Även om Bergström, som diskuterats i studien, många gånger använder sig av omskrivningar, behöver detta inte betyda att han alltid är mest avvikande från källtexten. Vissa gånger går han helt i linje med övriga översättningar alternativt med en åtminstone en av dem, och andra gånger gör han andra ordval, men väljer fortfarande ord som passar inom ramen för källtexten. Vad gäller Bernström kan man tala om det som inom översättning kallas *explicitering/explicitgörande*, vilket innebär att översättaren ”säger ut sådant som i källtexten kan utläsas ’mellan raderna’” (Ingo, 2007:123). Ingen ny information tillkommer, så det är alltså inget tillägg, det som sker är istället att översättaren använder sig av andra ord i syfte att göra måltexten mer tillgänglig och lättare att förstå. Även om Bernström tenderar att vara mest avvikande innebär detta alltså inte att han har ”fel”. Det går inte att göra denna typ av uttalande. Detta gäller inte minst *hapax* eftersom dessa i grunden ofta är svåra att definiera samt dess betydelse svår att fastställa. Vad gäller *hapax* kan bedömningen av huruvida en viss översättning ligger ”närmare alternativt längre ifrån källtexten” vara problematisk och man behöver därför fastställa ur vilken aspekt översättningen ligger nära respektive långt ifrån källtexten, det vill säga, är det ur ett stilistiskt, semantiskt eller funktionellt perspektiv?

En notering är att det inte är själva hapaxorden, vilka är fokuset för denna studie, som utgör de största skillnaderna översättningarna emellan, utan snarare avsnitten runt omkring. Översättningarna skiljer sig alltså generellt från varandra, och Bernström är den som över lag tenderar att avvika mest. Men eftersom denna studie fokuserat på hapax är det också dessa vi nu har att utgå ifrån vid redovisningen, och med hapax som bas går inte att dra en tydlig slutsats om att Bernström är speciellt avvikande eller mest fjärran från källtexten.

Man kan diskutera vad som är anledningen till att hapax översätts mer eller mindre identiskt alternativt mer eller mindre olika. En anledning kan kopplas till tolkning/kommentarer av Koranen, vilka utgör hjälpmedel i översättningsprocessen. Ju mer överens olika kommentarer är, desto mer identiska förväntas översättningarna vara. Samtliga översättningar har i någon mån använt sig av kommentarer i översättningsprocessen. Det går därför inte att nog betona dess betydelse för översättningen, inte minst med tanke på svårigheten i att definiera hapax vilka i vissa fall har specifika betydelser i Koranen. Det kan också vara berikande att se till den *kontext* som hapaxet befinner sig i eftersom ett ord ofta kan uppfattas olika beroende på sammanhanget det står i.⁴⁹

En ytterligare aspekt att lyfta fram är hur pass beroende de olika svenska översättningarna är av varandra. Som noterats i resultatdelen är det i de flesta fall Bernström som utgör avvikelser och därmed Crusenstolpe och Zetterstéen som mest liknar varandra. Man kan således diskutera huruvida samt hur mycket Zetterstéen använt sig av Crusenstoples i sin översättningsprocess. Man kan anta att beroendet varit ganska stort vad gäller översättningen av hapax med tanke på att dessa utgör en problematik i översättningen samt att de så ofta är mycket lika. Det är troligt att även Bernström använt sig av tidigare översättningar. Min teori är att beroendet översättningarna emellan tenderar att öka i översättningen av hapax, på grund av dess natur, i jämförelse med resterande text. Anledning till detta är att det, då hapax ofta är svåra att definiera, finns färre möjliga översättningar att röra sig med. Man måste alltså i många fall förlita sig på tolkningar samt tidigare översättningar. Man skulle dock kunna argumentera för det motsatta, alltså att hapax, av samma anledning som tidigare, alltså dess natur att vara svårdefinierade, leder till större olikhet översättningar emellan då ett svårdefinierat ord snarare öppnar för större tolkningsmöjligheter.

För att koppla till punkt 4. i resultatdelen *Ju mer ovanlig och svåridentifierad hapaxroten är, desto större tenderar skillnaderna i översättningarna att vara, medan ett hapax med en någorlunda känd rot tenderar att leda till mer lika översättningar* kan man vidare diskutera i hur stor utsträckning denna notering är gångbar som en regel. Påståendet stämmer vad gäller vissa hapax, exempelvis al-Nisā' 4:3, avsnitt 4.2.2. (se översättningarna i stycket nedan), men enligt den teori som jag ovan föreslog kan på samma sätt hävdas att ju mer "osäkert" ("uncertain") ett hapax är ju mer lika tenderar översättningarna att vara.

⁴⁹ Dessa aspekter, *kommentarer/tolkning* samt *kontext* ingår dock inte inom ramen för denna studie, men man kan med fördel ta del av andra studier som behandlar dessa aspekter för en fördjupad studie av *hapax*.

Huruvida olikheterna i översättningarna påverkar uppfattningen och förståelsen av ordet går vidare att diskutera. Tesen har varit att olikheter i översättning påverkar läsning samt förståelsen av en text, och detta utgör ett problem inte minst vad gäller en religiös text, exempelvis Koranen, som har stor inverkan på människors liv. Hapax två, تَعُولُوا (al-Nisā' 4:3) är ett exempel på hapax där de olika översättningsalternativen skulle kunna uppfattas olika, med inverkan på betydelsen. Att "begå öfversträdelse" (C), "orättvisa" (Z) samt "partiskhet" (B) har i viss mån lika och i viss mån skilda betydelser. Man kan alltså fastställa att olika tolkningar gjorts, men man kan inte säga att någon av dem är mer "rätt" än den andra. Det man kan göra är dock att diskutera de olika tolkningarna med hänvisning till Ingos teori om *inklusion – hyponym/hyperonym* (se avsnitt 4.2.2.), det vill säga, diskutera huruvida översättningen håller sig till "rätt" eller "passande" nivå av inklusion i översättningen. I detta fall (al-Nisā' 4:3) kan man argumentera för att Zetterstéens översättning är mer generell medan Bernströms översättning är mer specifik. Den mest passande översättning skulle då vara den översättning som håller sig på rätt nivå, det vill säga använder sig av antingen en hyperonym eller en hyponym, beroende på vilken av dessa källtexten använder sig av.

Vidare en diskussion kring ett hapax status som antingen *basic* eller *strict* (se punkt 8. i resultatdel). Alla hapax är åtminstone *basic* då detta är förutsättningen för att ett ord ska klassas om hapax, det vill säga, att ordet formas från en icke återkommande rot, alternativt att roten endast förekommer i *en* kontext (i Koranen). Som nämndes i resultatdelen förekommer samtliga hapaxrötter endast en gång i Koranen, alltså, i de Koranverser som finns med i denna studie. Tio av de studerade hapax, alltså majoriteten, räknas också som *strict hapax*. Detta typ av hapax kräver att ytterligare (minst) ett av tre villkor uppfylls (se avsnitt 4.1). Vilket av dessa villkor som respektive *strict hapax* uppfyller är svårt att avgöra. Det är istället lättare att avgöra vilka av villkoren som hapaxet *inte* uppfyller. I vissa fall har hapaxet rötter i andra semitiska språk (jmf. حُوبًا, avsnitt 4.2.1) och i andra fall är betydelsen av hapaxet i Koranen densamme som dess betydelse i övriga sammanhang. I dessa fall kan dessa möjliga villkor således strykas. Inget av de studerade hapax tycks dock vara exempel på *candidate for emendation* eftersom nästan samtliga hapax har en motsvarighet i den klassiska arabiskan (se *Lisān al- 'arab*), och problemet tycks således inte vara att man inte är överens om hur ordet egentligen borde stavas.

Kan man då slutligen säga att skillnaderna de olika översättningarna emellan är tillräckliga för att de ska kunna diskuteras som problematiska? Som tidigare lyfts fram finns det ett visst tolkningsutrymme i översättningen av vissa *hapax*, men vad gäller de *hapax* som studerats i

denna studie tycks inget av dem utgöra ett tillräckligt tydligt exempel på *hapax* vars översättningar helt missvisar betydelsen av källtextens ord. Vissa av de skillnader som finns kan delvis förklaras med faktorer som utveckling av det svenska språket.⁵⁰ Denna studie kan således inte visa på att det skett någon stor förändring i förståelsen av *hapax* i de olika svenska översättningarna. De olikheter som finns bygger snarare på faktorer som har med språk, kultur och inte minst *översättningsmetod* att göra. Det är möjligt att resultatet samt slutsatsen skulle se annorlunda ut om ett större antal *hapax*, samt *hapax* från fler än en sura, studerades.

5.2 Studiens begränsningar

Studien är ett litet bidrag in i forskningen kring Koranen och översättning, ett område som det redan forskats mycket kring, men som ständigt behöver utvecklas. Området är enormt brett och det finns många intressanta aspekter att fördjupa sig i, men för att kunna göra en studie genomförbar måste den begränsas till ett mycket specifikt och precist ämne, och intressanta sidospår eller andra viktiga aspekter får därför inte utrymme inom ramen för just denna studie. Studien hade exempelvis berikats av att studera olika kommentarer för att förstå vilka tolkningar av Korantexten som respektive översättare använt sig av i översättningsprocessen, då detta haft stor betydelse för ordval i översättningen. Detta tillvägagångssätt rekommenderas dock för framtida studier i ämnet för att studien ska bli mer grundlig. På grund av brist på utrymme är det även många andra aspekter som bortsetts från men som skulle stärka studiens trovärdighet. Det skulle exempelvis vara av värde att mer grundläggande studera det sammanhang som *hapaxet* finns i, jobba mer med tolkning av texten, se till meningsbyggnad, etcetera. Under studiens gång upptäcktes svårigheten med att studera *hapax* utan att ta hänsyn till dessa nämnda faktorer eftersom de har stor inverkan på ordens betydelse. Ramen för denna studie begränsades dock till att endast studera själva *hapax* och dess rötter i relation till historiska översikten av svenska översättningar.

Det faktum att översättningarna till viss del bygger på kommentarer kan vidare argumenteras utgöra ett problem vad gäller översättningsprocessen. Det som åsyftas här är att ett ord, inte minst ett *hapax*, vars betydelse inte är helt självklar ändå får en någorlunda precis översättning, och en möjlig förklaring till det är att det översätts i enlighet med kommentarer. Man kan således kritisera hur pass trovärdiga översättningarna är vad gäller källtextens integritet eftersom det finns risk att ordets egentliga betydelse bortses från i förmån för

⁵⁰ Se problematisering av denna faktor under avsnitt 5.2 Studiens begränsningar.

tolkningen i kommentarerna, alternativt att ordet omöjligt kan översättas utan hjälp av en kommentar.

En viktig detalj att nämna är att denna studie använt sig av en redan befintlig lista över hapaxes i Koranens alla suror.⁵¹ Att tidigare studier använts som grund för denna studie ger viss trovärdighet, men samtidigt blir studien lidande av de eventuella missar som tidigare studie gjort eftersom hapaxrötterna som tidigare tagit fram inte på nytt undersökts i denna studie. Uppmärksamhet kring detta väcktes i arbetet med hapaxet أَذْأَغُوا då rötterna som tagits fram till detta hapax inte stämde överens med de rötter som moderna lexikon föreslår.

En viktig omständighet som utgör en begränsning i studiens tes och metod är den rent språkliga skillnaden mellan det arabiska och det svenska språket samt kopplat till Koranens natur. Det vill säga att det arabiska språket i Koranen har bevarats på ett helt annat sätt än det svenska språket i stort har gjort. Koranen utgör på många sätt en måttstock och referensram för den klassiska arabiskan vilken, trots viss men dock förhållandevis begränsad utveckling, fortfarande studeras och hålls vid liv. Följaktligen innehåller Koranen många ord som inte har någon direkt motsvarighet i det moderna språket och som därför är svåra att översätta. Vidare är det svenska språket under ständig utveckling, vilket innebär att äldre ord slutar att användas samt ersätts med nyare ord. Följaktligen beror olikheterna i ordval mellan olika översättningar i många fall på att äldre ord och uttryck, som man kunde använda sig av i äldre översättningar, inte längre är gångbara i nyare översättningar, och olikheterna mellan översättningarna har således rent språkliga förklaringar snarare än förändringar i översättningsteknik, brister i språkkunskap, feltolkningar, etcetera.

Som noterat är inte Tornbergs översättning med i jämförelsen mellan de olika översättningarna i relation till hapaxes. Den enda anledning till detta är att det inte varit möjligt att få tag i denna översättning. Försök har gjort att hitta Tornbergs översättning på UBs databas samt på UB bibliotek. Kopian av denna översättning var utlånad på långlån för ett projekt att digitalisera svenska Koranöversättningar.

Slutligen finns det många sätt på vilka studien bättre skulle kunna genomföras och således leda till mer säkra resultat och en tydligare slutsats. En sådan förbättring är, i tillägg till ovan nämnda, ett större urval av hapax då urvalet i denna studie kan argumenteras vara i minsta

⁵¹ Toorawa (2005)

laget. Ju fler hapax som studeras ju säkrare slutsatser kan göras. Utifrån de riktlinjer och den tidsram som sats upp för studien har den dock genomförts på ett, menar jag, godtagbart sätt.

5.3 Avslutande ord

Arbetet med denna studie har lett till många nya frågor, problemställningar, intresse- samt utvecklingsområden som dels skulle kunna förbättra studiens kvalité och resultat, och dels vara av intresse för framtida studier. Denna studie kan således med fördel ses som start- eller referenspunkt för studier med fokus på samma område men med mer utvecklade metoder, alternativt inspirationskälla för studier på området med liknande eller helt andra inriktningar.

Litteraturlista

- AIRA. (2018). *About Us*. <http://www.azhar.eg/magmaa-en/AboutUs> (Hämtad 2018-04-10)
- Aldahesh, A. Y. (2014). (Un)Translatibility of the Qur'ān: A Theoretical Perspective. *International Journal of Linguistics* 2014, 6(6), 23-45. doi:10.5296/ijl.v6i6.6497. Kan hämtas från http://www.macrothink.org/journal/index.php/ijl/article/viewFile/6497/pdf_144
- Ambros, A. A. (2004). *A Concise Dictionary of Koranic Arabic*. Wiesbaden: Reichert
- Arabic Desert Sky.net. (u.d.) *The Arabic Verb Forms*. http://arabic.desert-sky.net/g_vforms.html (Hämtad 2018-05-19)
- Bernström, M. K. (1998, 2005). *Koranens Budskap*. Stockholm: Proprius Förlag AB
- CollinsDictionary. (2018). *Hapax*. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hapax> (Hämtad 2018-05-03)
- Cook, M. (2000). *The Koran, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press
- Crusenstople, F. (1843). *Koran Öfversatt från Arabiska Orginalet*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner. Kan hämtas från <https://www.dropbox.com/s/qiyw942fp2deka3/koranen1843.pdf?dl=0>
- Eggen, S. N. (2007). *Koranen: Innføring i en Tekst- og Tolkningstradisjon*. Solum
- Hirsch, E. G., Casanowicz I. M., Jacobs, J., Schloessinger, M. (2002-2011). *Hapax Legomena*. JewishEncyclopedia.com <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/7236-hapax-legomena> (Hämtad 2018-06-11)
- Hjärpe, J. (u.d.). *Svenska Koranöversättningar*. Svenskt Översättarlexikon. http://www.oversattarlexikon.se/artiklar/Svenska_Koran%C3%B6vers%C3%A4ttningar (Hämtad 2018-04-10)
- Hussein, A-R. (2001). *Quran Translation: Discourse, Texture and Exegesis*. London: Routledge
- Ibn Manzūr (1883, 1955). *Lisān al- 'arab*. Beirut: Dar Saader. Kan hämtas från (pdf) <https://www.scribd.com/doc/281011704/49375870-LISAN-UL-ARAB-pdf>
- Ingo, R. (2007). *Konsten att Översätta*. Studentlitteratur
- Larsson G. (2006). *Att Lära Koranen*. Malmö: Verbum
- Lerdal Nymoen, A-L. (2015). *Koranen i Skandinavia, En Deskriptiv-Komparativ Analyse av Utvalgte 'Aya i Oversettelse* (Masteruppsats) Oslo: Instituttet for kulturstudier og orientaliska språk, Universitetet i Oslo. Tillgänglig: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/45775/Koranen-i-Skandinavia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lexin (u.d.). <https://lexin.nada.kth.se/lexin/>
- Lisan.net. (2018). *Mu'jam al-Lugha al- 'arabiya al-Mu 'āsira li- 'ahmad Mukhtār 'umar*. <http://lisaan.net/ahmad-mukhtar-umar-mujam-al-lugha-al-arabiya-al-muasira/> (Hämtad 2018-06-11)

- NE Nationalencyklopedin AB. (u.d.). *Hapax Legomenon*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hapax-legomenon> (Hämtad 2018-05-03)
- Nyberg, H. S. (1954). Karl Vilhelm Zetterstéen, Minnesord. *Kunglig. Vitterhetens Historien och Antikvitetsakademiens årsbok 1954*.
- Ohlmarks, Å. (1961). *Koranen*. Stockholm: Forum
- Reiss, K. (1971). Type, Kind and Individuality of Text: Decisionmaking in Translation. I L. Venuti (Red.), *The Translation Studies Reader*. London: Routledge
- Riksarkivet. (u.d.). *Johan Fredrik Sebastian Crusenstolpe*.
<https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=15725> (Hämtad 2018-06-11)
- The Noble Quran. (2016). <https://quran.com/>
- Toll, C. (2005). The Translation of the Koran into Swedish. I B. Isaksson, M. Eskhult, G. Ramsay [Red.], *The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400 Years*. Uppsala Universitet.
- Toorawa, S. M. (2011). Hapaxes in the Qur'an: Identifying and Cataloguing Lone Words (and loanwords). I G. S Reynolds [Red.], *New Perspectives on the Qur'an, the Qur'an in its Historical Context 2*. Routledge
- Wehr, H. (1976). *A Dictionary of Modern Written Arabic (3:e uppl.)* New York: Spoken Language Services, Inc.
- Zetterstéen, K. V. (2009). *Koranen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand